

Gemeente Amsterdam

Dienst Onderzoek en Statistiek

Monitor creatieve industrie 2010

Eindrapportage

Projectnummer: 10094

In opdracht van: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling en CCAA

Rogier van der Groep

Carine van Oosteren

Idske de Jong

Oudezijds Voorburgwal 300

1012 GL Amsterdam

Telefoon 020 251 0442

r.groep@os.amsterdam.nl

Postbus 658

1000 AR Amsterdam

Fax 020 251 0444

www.os.amsterdam.nl

Amsterdam, augustus 2010

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Beleidsrelevantie	7
1.2 Vijfde monitor creatieve industrie	7
1.3 Onderzoek onder zelfstandigen zonder personeel	8
1.4 Definitie en afbakening creatieve industrie	8
1.5 Opzet monitor	10
2 Economische ontwikkeling	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Economische groei	11
2.3 Werkgelegenheid in Amsterdam	12
2.4 Effect recessie creatieve industrie	15
2.5 Effect recessie zzp'ers in de creatieve industrie	16
2.6 Conclusie	23
3 Creatieve industrie in Amsterdam	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Ontwikkeling creatieve industrie	25
3.3 Toegevoegde waarde	28
3.4 Deelsegmenten van de creatieve industrie	29
3.5 Verdeling over stadsdelen	30
3.6 Conclusie	35
4 Creatieve industrie in de Noordvleugel	37
4.1 Inleiding	37
4.2 Amsterdam, Noordvleugel en Nederland	37
4.3 CCAA-gemeenten	40
4.4 Conclusie	45
Bijlage 1: Definitie creatieve industrie	47
Bijlage 2: Definitie Noordvleugel	51

Samenvatting

Inleiding

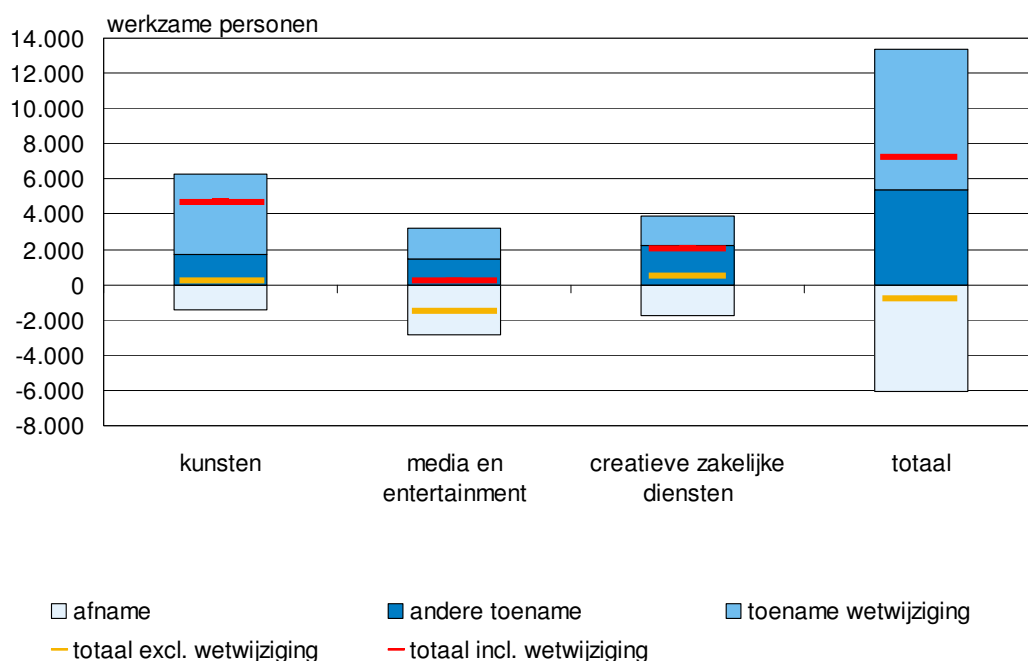
De Monitor Creatieve Industrie 2010 is de vijfde uitgave van een jaarlijkse publicatie waarin de ontwikkeling van de creatieve industrie in Amsterdam en de Noordvleugel beschreven wordt. Kernvraag is hoe de creatieve industrie zich het afgelopen jaar ontwikkeld heeft. Ook is onderzocht hoe zzp'ers in de creatieve industrie de recessie hebben doorstaan. De ontwikkeling van de creatieve industrie is afgemeten aan het aantal werkzame personen, vestigingen, starters en toegevoegde waarde in de creatieve industrie in Amsterdam, de Noordvleugel en de CCAA-gemeenten. Voor Amsterdam zelf is gebruik gemaakt van het ARRA-bestand met gegevens tot 2010 en voor de vergelijking van Amsterdam met de CCAA-steden en de Noordvleugel is gebruik gemaakt van het LISA-bestand met data tot 2009.

Uitkomsten

- Net als in de afgelopen jaren is de werkgelegenheid in de Amsterdamse creatieve industrie in 2009 sterk toegenomen. Het aantal banen steeg met bijna 18% tot 48.255 banen in 2010 en het aantal vestigingen met 64% tot 20.828 vestigingen. Deze stijging is echter volledig te danken aan de nieuwe wet op het Handelsregister, waarbij elke onderneming zich verplicht moet inschrijven bij de Kamer van Koophandel. Zonder deze nieuwe wetgeving zou er sprake zijn van een lichte daling van het aantal banen.
- De toegevoegde waarde in de Amsterdamse creatieve industrie is tussen 2006 en 2008 met 2,4% gestegen tot 1,4 miljard euro. Dit is minder dan de toename van de totale toegevoegde waarde van de Amsterdamse economie over deze periode (4%).
- Het totale aantal banen in de creatieve industrie in de Noordvleugel is in 2008 gestegen met 3,0% tot 97.877 banen in 2009, iets minder snel dan in Amsterdam, waar de toename 3,3% was. In Nederland is de creatieve industrie met 2,5% gestegen tot 249.293 in 2009.
- CCAA-gemeenten die achterblijven in de werkgelegenheidsgroei in de creatieve industrie zijn Hilversum en Haarlem. Snelle creatieve groeisteden zijn Almere, Amersfoort en Utrecht. Alkmaar groeit ook snel, maar heeft net als Zaanstad nog een beperkt aantal banen in de creatieve industrie. Amsterdam groeit wel, maar zit iets onder het CCAA-gemiddelde van 4% groei.

Zoals hierboven vermeld wordt de ontwikkeling van de creatieve industrie in 2009 door twee processen gedomineerd: de invoering van de nieuwe wet op het Handelsregister en door de recessie. In figuur 1 is voor elke subsector in de creatieve industrie aangegeven welk effect de boventoon voert. De rode streep geeft het totale aantal banen weer per sector inclusief wetswijziging en de gele lijn geeft het aantal banen weer exclusief wetswijziging. Meer dan de helft van alle nieuwe banen die er in 2009 zijn bijgekomen, is een direct gevolg van de nieuwe wet op het Handelsregister.

Figuur 1 Effect van de wetwijziging bij deelsectoren creatieve industrie banen, Amsterdam 2009-2010 (aantallen)

bron: O+S

Effect recessie op zzp'ers in de creatieve industrie

Op basis van een aanvullend onderzoek is het effect van de recessie op zzp-ers in kaart gebracht waarbij specifiek aandacht is voor creatieve zzp'ers. Dit onderzoek maakt duidelijk dat zzp'ers in de creatieve industrie een fragiele groep vormen. Zij hebben minder goede beschermende financiële maatregelen (pensioenopbouw, verzekering) en financiële buffers voor periodes van laagconjunctuur, terwijl de creatieve industrie juist relatief gevoelig is voor conjunctuurschommeling (met uitzondering van de kunsten). Zo constateert 60% van de zzp'ers in de creatieve industrie dat er het afgelopen jaar minder vraag in de markt is en geeft men eerder dan andere zzp'ers aan dat er minder opdrachten zijn. Zzp'ers in de creatieve industrie ondervinden dan ook iets vaker negatieve gevolgen van de recessie. Zo geeft de helft van de zzp'ers in de creatieve industrie aan sinds 2008 zijn of haar financiële reserve aangesproken te hebben.

Zzp'ers in de creatieve industrie zijn wel licht positief over de toekomst. Iets minder dan de helft (46%) van de zzp'ers in de creatieve industrie denkt dat de economie in Nederland zal verbeteren. Een betere toekomst betekent nog niet dat men automatisch een betere toekomst voor zichzelf verwacht. De meeste zzp'ers zijn dan ook minder positief over hun persoonlijke financiële situatie. Ongeveer één op de drie verwacht dat de financiële situatie in het huishouden verbetert en een kwart verwacht dat dit verslechtert.

1 Inleiding

1.1 Beleidsrelevantie

De vitaliteit en concurrentiekracht van westerse (stedelijke) economieën wordt de laatste dertig jaar voor een groot deel bepaald door de aanwezigheid van kennisintensieve bedrijven die (conceptueel en/of technologisch) innovatieve producten en diensten genereren, die tot op zekere hoogte moeilijk kopieerbaar zijn voor andere landen.¹ Het is dan ook van belang dat een stad als Amsterdam bedrijven in bijvoorbeeld de ICT sector, de financiële sector, de juridische dienstverlening, de creatieve industrie en delen van de ambachtsector koestert waar de kans op dergelijke innovatieve en creatieve bedrijvigheid het grootst is.

Landelijk is er dan ook gezamenlijk beleid vanuit het ministerie van Economische Zaken én vanuit het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap opgesteld om creativiteit, innovatie en ondernemerschap te stimuleren. Het doel hiervan is om met cultuur en creativiteit de economische positie en het culturele klimaat van Nederland te verbeteren. De overheid zorgt voor randvoorwaarden om het creatief ondernemerschap te verbeteren, zoals het stimuleren van onderzoek, het verbeteren van de toegang tot startkapitaal en het versterken van digitale fysieke infrastructuur. Ook gaan er op nationaal niveau geluiden op om de toegevoegde maatschappelijke en economische waarde te meten van de creatieve industrie.² In dit kader is in Amsterdam een programma opgesteld om onder andere buurteffecten en kosten en baten te meten van broedplaatsen in Amsterdam door Bureau Witteveen in opdracht van de Gemeente Amsterdam en Bureau Broedplaatsen.

In het verlengde van het landelijk beleid wil de gemeente Amsterdam onder andere de stedelijke creatieve industrie stimuleren en heeft zij tot doel gesteld dat het aantal banen en vestigingen in de creatieve industrie moet groeien. In dit kader is het Programma Creatieve Industrie (PCI) ontwikkeld door DMO, DRO, OGA en EZ en Topstad.³ Het programma richt zich op talentontwikkeling, culturele diversiteit, ondernemerschap, verbindingen ICT en nieuwe media, huisvesting en internationale promotie van de Amsterdamse creatieve industrie.

1.2 Vijfde monitor creatieve industrie

Ter ondersteuning van het gemeentelijke beleid publiceert O+S sinds 2005 de monitor creatieve industrie. In deze monitoren heeft O+S aan de hand van werkgelegenheidscijfers en toegevoegde waarde cijfers de ontwikkeling van de creatieve industrie in Amsterdam in kaart gebracht. Sinds de oprichting van *Creative Cities*

¹ Scott A. J. (2000) *The Cultural Economy of Cities*. Sage Publications, London

² *Waarde van Creatie (2009) Brief Cultuur en Economie 2009*. Ministerie van Economische Zaken en Ministerie van onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

³ Team Creatieve Industrie (2009) *Uitvoeringsprogramma Creatieve Industrie 2009-2010*.

Amsterdam Area, het samenwerkingsverband van de gemeente Amsterdam met een aantal andere steden in de Noordvleugel op het gebied van de creatieve industrie, bevat de monitor creatieve industrie ook gegevens over Almere, Amersfoort, Amsterdam, Haarlem, Hilversum, Utrecht, Zaanstad en dit jaar voor het eerst Alkmaar.

Uit voorgaande monitoren bleek dat de creatieve industrie in Amsterdam sinds 1996 is gestegen en zich in toenemende mate verspreid heeft over verschillende stadsdelen binnen de ring. Ook andere typische centrumfuncties (op gebied van hoogstedelijk wonen, werken en recreëren) raken verspreid over dit gebied vanwege de toenemende druk vanuit het centrum.⁴ Daarnaast is er geconstateerd dat de werkgelegenheid in de creatieve industrie sneller stijgt dan de toegevoegde waarde in de creatieve industrie. Een verklaring hiervoor is de hoge arbeidsintensiviteit in de creatieve industrie.

1.3 Onderzoek onder zelfstandigen zonder personeel

O+S heeft in opdracht van EZ ook zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) in Amsterdam geïnterviewd. Omdat veel zzp'ers werkzaam zijn in de creatieve industrie zijn de bevindingen voor deze specifieke groep verwerkt in deze monitor. Belangrijke vragen in dit onderzoek zijn of zzp'ers voldoende verzekerd zijn, of zij aan pensioenopbouw doen en of zij negatieve gevolgen hebben ondervonden van de recessie.

1.4 Definitie en afbakening creatieve industrie

Definitie creatieve industrie

Net als in vorige onderzoeken is de definitie van TNO gebruikt om de creatieve industrie te beschrijven:

“De creatieve industrie is een specifieke vorm van bedrijvigheid die producten en diensten voortbrengt die het resultaat zijn van individuele of collectieve creatieve arbeid en ondernemerschap. Inhoud en symboliek zijn de belangrijkste elementen van deze producten en diensten. Ze worden aangeschaft door consumenten en zakelijke afnemers omdat ze een betekenis oproepen. Op basis daarvan ontstaat een ervaring. Daarmee speelt de creatieve industrie een belangrijke rol in ontwikkeling en onderhoud van levensstijlen en culturele identiteiten in de samenleving.”

De creatieve industrie is dus een verzamelbegrip voor (conceptueel) innovatieve bedrijven en instellingen die een steeds prominentere rol in postindustriële stedelijke samenlevingen nemen. Daarnaast creëren creatieve industrieën banen en waarde in die moeilijk te verplaatsen zijn naar bijvoorbeeld lage lonen landen. Ook zijn creatieve industrieën een belangrijke drager van de regionale en nationale cultuur (en vice versa) wat het onderscheidend vermogen van regio's en landen kan vergroten. Ten slotte gaat

⁴ Zie bijvoorbeeld Trendrapport 08/09 Stadsdeel Centrum

men ervan uit dat de creatieve bedrijvigheid de leefbaarheid in buurten kan vergroten en andere vormen van (creatieve) bedrijvigheid aantrekt.⁵

Op basis van onderlinge verschillen en overeenkomsten worden in de gebruikte definitie drie segmenten onderscheiden: *kunsten*; *media en entertainment* en *creatieve zakelijke dienstverlening*. In de kunstensector gaat het vaak om artistieke motieven en speelt de creatieve geest van de unieke en individuele kunstenaar een belangrijke rol bij het productieproces.⁶

In de media en entertainment sector staan (traditioneel vaker dan in de kunstensector) 'commerciële' motieven centraal en zijn producenten veelal gericht op massaconsumptie. Vaak wordt deze sector ook gezien als drager van de populaire cultuur. Technologie en technologische innovatie speelt een belangrijke rol in de media en entertainment sector en dat geldt niet alleen voor de vervaardiging zelf (zoals bijvoorbeeld in studio's), maar ook voor de distributie en verspreiding onder consumenten van goederen en diensten in dit segment (denk aan satellieten, glasvezelkabels, mp3's). Een ander kenmerk van de media en entertainmentsector is dat er vaak veel mensen betrokken zijn bij de vervaardiging en de verspreiding van de producten en diensten.

De creatieve zakelijke diensten, ten slotte, opereren voor een groot deel op de zakelijke markt en passen nog het best in wat Saskia Sassen de 'producer services' noemt.⁷ Dit is een verzameling van sterk gespecialiseerde en innovatie toeleverende bedrijven op gebied van design, marketing, ICT, juridische en financiële dienstverlening, recruitment en reclame in dienst van de hoofdkantoren van multinationals. Zowel de hoofdkantoren als deze toeleveranciers zijn voor een belangrijk deel te vinden in de *global cities* en dan vooral in Londen, New York en Tokyo, gevolgd door een grote groep 'tweederangs' global cities waaronder men Amsterdam zou kunnen plaatsen. Een ander kenmerk van deze sector is dat zij redelijk arbeidsintensief is en kleinschaliger dan de media en entertainment industrie (enkele reclamereuzen daargelaten).

Afbakening creatieve industrie

Om de creatieve industrie in kaart te brengen is gebruik gemaakt van de nieuwe SBI2008 indeling en niet meer van de classificatiemethode uit 1993. TNO heeft de nieuwe indeling (die beter aansluit op de Europese indeling) aangegrepen om de afbakening van creatieve sectoren opnieuw tegen het licht te houden. Wanneer men de oude monitor vergelijkt met deze zal men door de aanpassingen dit jaar wel een hoger aantal bedrijven en werkzame personen vinden. In bijlage 1 staat aangegeven welke aanpassingen er zijn gedaan en wat voor consequenties dit heeft voor de uiteindelijke cijfers. Omdat we ook voor de voorgaande jaren de nieuwe indeling en definitie gebruiken is er in deze rapportage verder geen aandacht besteed aan de mogelijke effecten hiervan.

Nieuwe wet op het Handelsregister

Wat niet met terugwerkende kracht gecorrigeerd kan worden is het effect van de nieuwe wet op het Handelsregister. In de vorige monitor was het al aangekondigd, maar dit jaar is deze regeling (officieel ingegaan midden 2008) zeer duidelijk van invloed op het aantal bedrijven en de werkgelegenheid van 2010. O+S heeft zoveel mogelijk gecorrigeerd voor

⁵ zie bijvoorbeeld Groep, R van der en R. Röling (2005) De audiovisuele sector maakt reclame voor de buurt. Rooilijn.

⁶ Zie ook Harvey, D. (1990) The Condition of Postmodernity, Blackwell.

⁷ Sassen, S (2000) the Global City, 2nd edition

'echte nieuwe' bedrijven en bedrijven die zich pas sinds 2009 hebben ingeschreven om zodoende toch een onderscheid te kunnen maken tussen de 'natuurlijke' netto werkgelegenheidsgroei en de bruto groei die het gevolg is van de wetswijziging.

1.5 Opzet monitor

In de monitor creatieve industrie 2010 komen de volgende onderwerpen aan bod. In hoofdstuk 2 wordt de ontwikkeling van de Amsterdamse economie beschreven en vergeleken met de landelijke economie aan de hand van bruto binnenlands product cijfers en met behulp van werkgelegenheids cijfers. Daarna wordt het effect van de recessie op de ontwikkeling van de creatieve industrie in Amsterdam en de Noordvleugel beschreven en ten slotte de vraag beantwoord in hoeverre zzp'ers in de creatieve industrie meer of juist minder negatieve gevolgen hebben ondervonden dan andere zzp'ers. De hoofdstukken daarna zijn meer cijfermatige uitwerkingen van de data gepresenteerd in hoofdstuk 2. Zo wordt in hoofdstuk 3 de ontwikkeling van de creatieve industrie in Amsterdam beschreven. In hoofdstuk 4 wordt de ontwikkeling van de creatieve industrie voor de Noordvleugel beschreven, waarbij de verschillen tussen de Noordvleugel enerzijds en Amsterdam anderzijds centraal staan. Ook wordt in dit hoofdstuk ingezoomd op de CCAA gemeenten en in hoeverre deze zich op een verschillende manier ontwikkeld hebben.

2 Economische ontwikkeling

2.1 Inleiding

De ontwikkeling van de creatieve industrie kan men niet los zien van de ontwikkeling van de Amsterdamse en landelijke economie. Daarom presenteren wij eerst een overzicht van de Nederlandse en Amsterdamse economie aan de hand van binnenlands product cijfers van het CBS en werkgelegenheidscijfers van O+S. Daarna wordt een relatie gelegd tussen het effect van de recessie op de creatieve industrie in Amsterdam en in de Noordvleugel. Vervolgens laten wij het effect van de recessie zien aan de hand van werkgelegenheidscijfers van de creatieve industrie in Amsterdam en de Noordvleugel. Ten slotte wordt ingegaan op de gevolgen die zzp'ers in de creatieve industrie hebben ondervonden door de recessie.

2.2 Economische groei

Nederlandse economie klimt langzaam uit dal

Na een periode van sterke economische groei in Nederland tussen 2004 en 2007 met ongeveer 2,8% per jaar, nam de groei van het bruto binnenlands product door toedoen van de recessie in 2008 af tot 2%. Het jaar erop, in 2009, was er door de recessie sprake van een krimp van 4%, de grootste jaarlijkse krimp die ooit door het CBS is gemeten. De recessie lijkt kort en hevig, want in het eerste kwartaal van 2010 groeide de economie - weliswaar zeer licht - met 0,6% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2009 en met 2,1% in het tweede kwartaal van 2010. De verwachting is dat de Nederlandse economie in 2010 en 2011 met respectievelijk 1,3% en 1,7% groeit. Voor 2010 zijn de vooruitzichten dus voorzichtig positief, dit blijkt ook sectorstudies van het CBS.⁸ Het producentenvertrouwen van industriële ondernemingen in Nederland is duidelijk aan het verbeteren en ook zakelijke dienstverleners bleken in april 2010 voor het eerst sinds twee jaar licht positief gestemd over het economisch klimaat. Dit geldt echter (zoals later in dit hoofdstuk vermeld) nog niet voor delen van de creatieve industrie in Nederland.⁹ Architecten- en ingenieursbureaus hebben het zwaar. Ze worden geconfronteerd met omzetsdalingen en verwachten een verdere afname van de werkgelegenheid. De reclamebranche heeft ook nog te maken met omzetsdalingen, maar minder dan in voorgaande kwartalen. Hoewel de reclamebureaus in april 2010 nog negatief oordeelden over het economisch klimaat, verwachten ze wel een groei van de omzet in het tweede kwartaal.

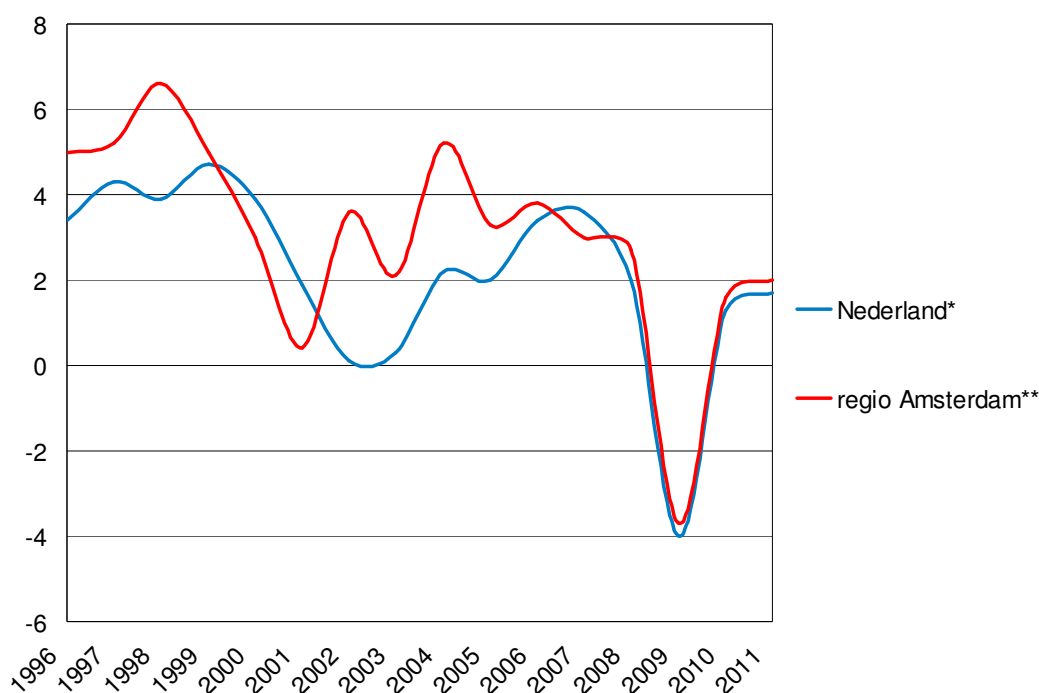
⁸ CBS.nl

⁹ Het CBS houdt dit onder andere bij voor een deel van de creatieve zakelijke dienstverlening, in de monitor architecten en ingenieurs en de monitor reclamebranche. Voor Amsterdam is vooral de laatste van belang. Voor Media en Entertainment en Kunsten wordt dit niet bijgehouden.

Amsterdam

In 2009 laat de economie in de Amsterdamse regio een vergelijkbare ontwikkeling zien. Hier was sprake van een gemiddelde jaarlijkse economische groei van 3% tussen 2004 en 2008 terwijl deze in 2009 kromp met 3,2%. De verwachting is dat de stedelijke economie voor de volgende jaren weer toeneemt. In figuur 2.1 zijn bij gebrek aan Corop-gegevens de ramingen van 2010 en 2011 van de provincie Noord-Holland gepresenteerd. Men verwacht een groei van 1,6% in 2010 en 2% in 2011. Aangezien Amsterdam aanjager is van de Noord-Hollandse economie kan men er vanuit gaan dat de cijfers voor Amsterdam iets hoger zullen liggen.

Figuur 2.1 Economische ontwikkeling op basis van bruto binnenlands product (BBP) in Nederland en de Amsterdamse regio, 1996-2010 (procenten)

* (nader) voorlopige cijfers van het CBS vanaf 2007

** ramingen van ING Economisch Bureau voor de provincie Noord-Holland voor 2010 en 2011

bron: CBS/ING

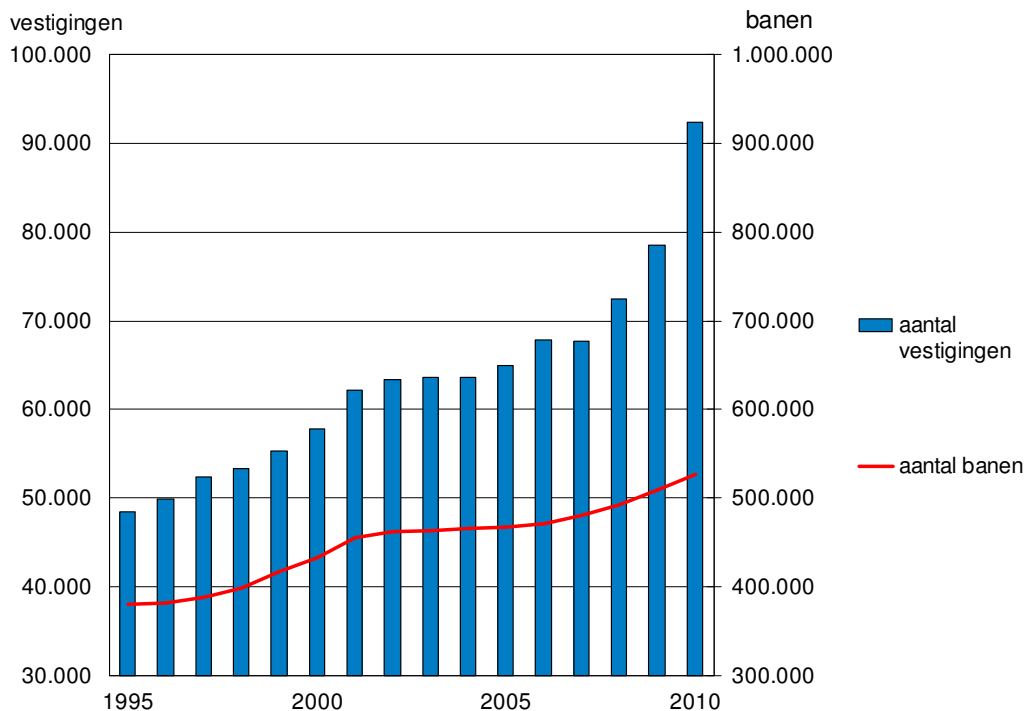
2.3 Werkgelegenheid in Amsterdam

Het effect van de landelijke en regionale economische ontwikkeling op de werkgelegenheid in Amsterdam is gemeten door de ontwikkeling van het aantal banen en het aantal vestigingen te bestuderen. Ook is er gekeken naar de ontwikkeling van de werkloosheid in Amsterdam en naar het aanbod van vacatures.

Werkgelegenheid stijgt

in 2009 is het aantal banen toegenomen met 3,3% tot 526.715 banen in 2010. Het aantal vestigingen is sneller gestegen (17,7%) tot 92.351 vestigingen in 2010 (zie figuur 2.2).

Figuur 2.2 Werkzame personen en vestigingen in Amsterdam, 1995-2010 (aantallen)

NB: grote en kleine banen

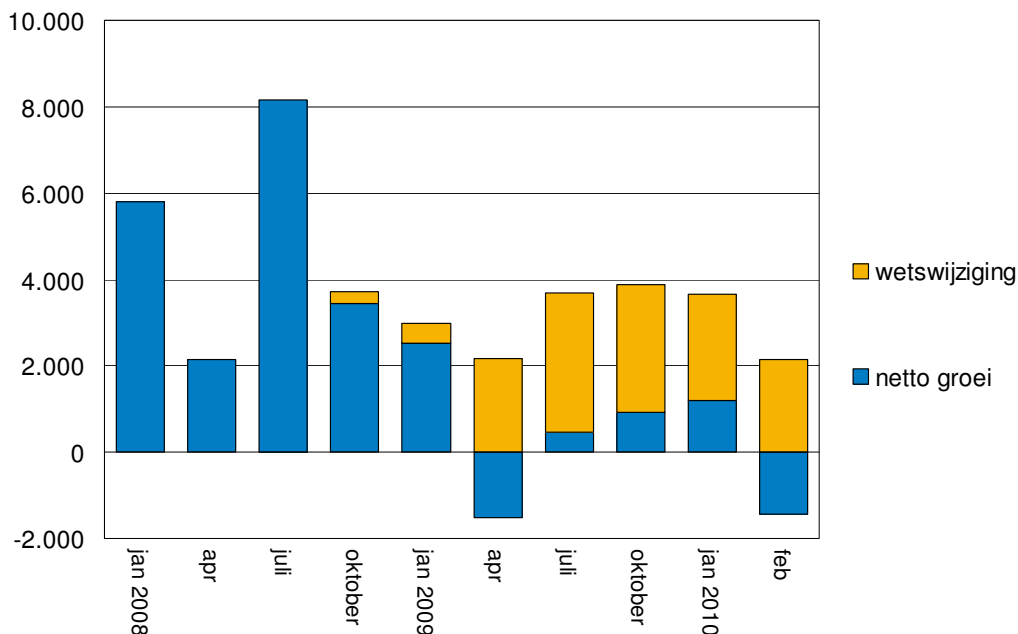
Bron: ARRA/O+S

Nieuwe wet op Handelsregister en recessie

De stijging van het aantal banen en vestigingen kan niet los gezien worden van de nieuwe wet op het Handelsregister, waarbij alle bedrijven zich tegenwoordig verplicht moeten inschrijven bij de Kamer van Koophandel. Dit heeft geleid tot een hausse aan nieuwe inschrijvingen, vooral onder kleine bedrijven en zelfstandigen. De nieuwe wetgeving is zo sterk van invloed op de ontwikkeling van het aantal banen en vestigingen dat het lijkt alsof de recessie nog geen effect heeft op de werkgelegenheid in Amsterdam. De reële werkgelegenheidsgroei in 2009 valt dus iets lager uit.¹⁰ Uit figuur 2.3 blijkt dat ondernemers zich zijn gaan inschrijven bij de Kamer van Koophandel vanaf het derde kwartaal van 2008 met een inschrijvingspiek in het tweede en derde kwartaal van 2009. Dit kwam omdat de Kamer van Koophandel toen zelfstandigen in de creatieve industrie actief ging benaderen.

¹⁰ Zie ook Factsheet EZ, Dashboard economische recessie, Februari 2010

Figuur 2.3 Ontwikkeling banen in Amsterdam, 2008-2010 (aantallen)

Het gevolg van deze ontwikkeling is dat er eigenlijk sprake zou zijn van een banengroei van 2,2% in 2009 als men niet de banen mee zou rekenen die ontstaan zijn door de wetswijziging. Het effect van de nieuwe wetgeving op het aantal vestigingen is drastischer: Door de inschrijvingen van bestaande zelfstandige ondernemers en zzp'ers is het aantal vestigingen met 17,7% toegenomen in 2009. Wanneer men deze groep niet meeneemt dan is er sprake van een toename van 3,5% in dit jaar.

Tabel 2.4 Banen en vestigingen in Amsterdam, 2010 (aantallen en procenten)

	2010 (abs.)	groei in 2009 (%)
totaal banen met wetswijziging	526.715	3,2
<i>totaal banen zonder wetswijziging</i>	<i>515.652</i>	<i>2,2</i>
totaal vestigingen met wetswijziging	92.351	17,7
<i>totaal vestigingen zonder wetswijziging</i>	<i>81.244</i>	<i>3,5</i>

Aantal werkzoekenden stijgt vanaf 2008 en daalt licht in 2010

Amsterdam heeft te kampen met een mismatch op de arbeidsmarkt. Er zijn veel laagopgeleiden zonder werk en er zijn redelijk veel vacatures voor hoogopgeleiden. Aan deze tendens lijkt voorlopig geen einde te komen. Bovendien is door de recessie het totale aantal vacatures tussen januari 2007 en januari 2009 gedaald tot 2.890. Aan deze daling is inmiddels weer een eind gekomen.

Het aantal niet-werkende werkzoekenden daalde tot 2008, maar steeg weer vanaf 2008 tot 42.361 personen in januari 2010. Naast de recessie komt dit voor een belangrijk deel doordat inburgeraars zich verplicht in moeten schrijven voor de tijd van hun inburgeringscursus. In juli 2010 is het aantal werkzoekenden weer licht gedaald tot 42.132 personen. Ook landelijk is in 2010 een lichte daling van het aantal werkzoekenden gesignaleerd wat toegeschreven wordt aan het herstel van de economie.¹¹

Tabel 2.5 Vacatures en niet-werkende werkzoekenden in Amsterdam, 2007-2009 (aantallen)

	jan. 2007	jan. 2008	jan. 2009	jan. 2010	jul. 2010
Vacatures	3.850	3.446	2.890	2.903	-
niet werkende werkzoekenden (nww'ers)	39.923	36.746	38.752	42.361	42.132

bron: O+S (o.b.v. CWI en UWV)

2.4 Effect recessie creatieve industrie

Banen

De recessie is ook zichtbaar in de ontwikkeling van het aantal banen in de creatieve industrie in Amsterdam. Zo is er sprake van een 17,7% groei van het aantal banen in 2009 tot 48.255 banen. Zonder het effect van wetswijziging op het Handelsregister mee te nemen, is er echter sprake van een lichte daling van het 727 banen (ofwel -1,8%) tot 40.265 banen in de Amsterdamse creatieve industrie.

Vestigingen

Het aantal vestigingen is met 64,5% gestegen tot 20.828 vestigingen. Wanneer men de banen hiervan aftrekt die ontstaan zijn door de wetswijziging dan houden we 13.728 vestigingen over, een stijging van 1.165 vestigingen, ofwel 9,2%. Ook zonder de wetswijziging is het aantal vestigingen dus gestegen. Dit bevestigt het beeld van voortgaande schaalverkleining: als het aantal vestigingen stijgt en (reële) het aantal banen daalt betekent dit bestaand personeel in kleiner dienstverband of zelfstandig is verder gegaan.

Tabel 2.6 Banen en vestigingen in de creatieve industrie, 2010 (aantallen en procenten)

	2010 (abs.)	groei in 2009 (%)
totaal banen met wetswijziging	48.255	17,7
<i>totaal banen zonder wetswijziging</i>	<i>40.255</i>	<i>-1,8</i>
totaal vestigingen met wetswijziging	20.828	64,5
<i>totaal vestigingen zonder wetswijziging</i>	<i>13.728</i>	<i>9,2</i>

Toegevoegde waarde

De gevolgen van de recessie zijn ook duidelijk te zien wanneer men de toegevoegde waardcijfers van de creatieve industrie bestudeert. De toegevoegde waarde in de Amsterdamse creatieve industrie is gestegen tussen 2006 en 2008 (met 2,4%) tot 1,4 miljard euro. In deze periode is de toegevoegde waarde van de totale Amsterdamse

¹¹ Statistisch Bulletin 10, CBS (2010), no 34, jaargang 66

economie echter sneller gestegen, namelijk met 4%. De creatieve industrie is dus kennelijk een sector waar men eerder dan in andere sectoren de effecten van de recessie voelt. In hoofdstuk 3 wordt uitgebreider in gegaan op de ontwikkelingen in de creatieve industrie in Amsterdam.

2.5 Effect recessie zzp'ers in de creatieve industrie

O+S heeft onderzoek gedaan naar zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) in opdracht van Economische Zaken Amsterdam.¹² Aanleiding hiervoor zijn berichten dat het aantal zzp'ers in Nederland terugloopt of dat er op z'n minst minder verdiend wordt in deze sector als gevolg van de recessie. EZ wil daarom weten wat het effect is van de recessie op Amsterdamse zzp'ers en specifiek voor zzp'ers in de creatieve industrie aangezien een groot deel van de Amsterdamse zzp'ers werkzaam is in deze sector. Hierbij wordt telkens onderscheid gemaakt tussen zzp'er in de kunstensector, de media en entertainmentsector en de creatieve zakelijke diensten.

Het aantal zzp'ers in Amsterdam wordt in 2009 geschat op 31.000 zzp'ers.¹³ Tussen 2005 en 2009 is dit aantal met een kwart toegenomen. In het laatste kwartaal van 2009 is er landelijk voor het eerst een afname van het aantal zzp'ers geconstateerd.¹⁴ Geschat wordt dat ongeveer een kwart van alle zzp'ers in de creatieve industrie werkt.

Dat de economische recessie ook op Amsterdamse zzp'ers en op zzp'ers in de creatieve industrie effect heeft, maakt het volgende overzicht duidelijk. We laten zien dat zzp'ers in de creatieve industrie zich iets minder goed financieel hebben ingedekt tegen conjunctuurschommelingen dan zzp'ers in andere sectoren (met uitzondering van zzp'ers in de bouw). Hier staat juist tegenover dat zzp'ers in de creatieve industrie eerder aangeven dat er sprake is van vraagvermindering. De conclusie is dan ook dat de recessie voor zzp'ers in de creatieve industrie harder aankomt dan in andere sectoren, afgezien van de bouwsector. Zo blijkt dat:

- 41% van de zzp'ers niet aan pensioenopbouw doet - in de creatieve industrie is dat de helft.
- 69% van de zzp'ers een basisverzekering heeft - in de creatieve industrie is dat 73%.
- 44% van de zzp'ers minder vraag vanuit de markt ervaart sinds 2008 - in de creatieve industrie is dat 60%.
- Vier op de tien zzp'ers dan ook minder opdrachten heeft binnengekregen sinds 2008 - in de creatieve industrie is dat 45%.
- Ruim 40% van de zzp'ers eigen financiële reserve moeten heeft gebruiken sinds 2008 - in de creatieve industrie is dat 50%.

¹² O+S (2010). Zzp'ers in Amsterdam, het effect van de economische recessie.

¹³ REB-enquete

¹⁴ CBS, januari 2010

Achtergrondkenmerken

Ruim éénderde van de geïnterviewde zzp'ers werkt in de creatieve industrie.¹⁵ In dit segment werken iets meer vrouwen dan mannen. Uit de enquête blijkt verder dat zzp'ers in de creatieve industrie in het algemeen jonger zijn dan in andere sectoren. De gemiddelde leeftijd bij zzp'ers in de creatieve industrie is 44 jaar tegenover 47 jaar bij alle geïnterviewde zzp'ers. Met name het aandeel jongeren in de kunstensector is iets hoger dan bij andere creatieve sectoren. Het opleidingsniveau van zzp'ers in de creatieve industrie, ten slotte, is net als in andere sectoren hoog. Iets meer dan 70% heeft een HBO- of WO-opleiding voltooid.

Tabel 2.7 Leeftijdsverdeling zzp'ers, 2010 (procenten)

	jonger dan 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	65 jaar en ouder	totaal
kunsten (n=103)	26	29	24	17	3	100
media en entertainment (n=104)	23	39	27	9	2	100
creatieve zakelijke diensten (n=102)	20	31	29	16	4	100
totaal creatieve industrie (n=309)	23	33	27	14	3	100
alle geïnterviewde zzp'ers (n=810)	14	30	28	21	6	100

Tabel 2.8 Opleidingsniveau zzp'ers, 2010 (procenten)

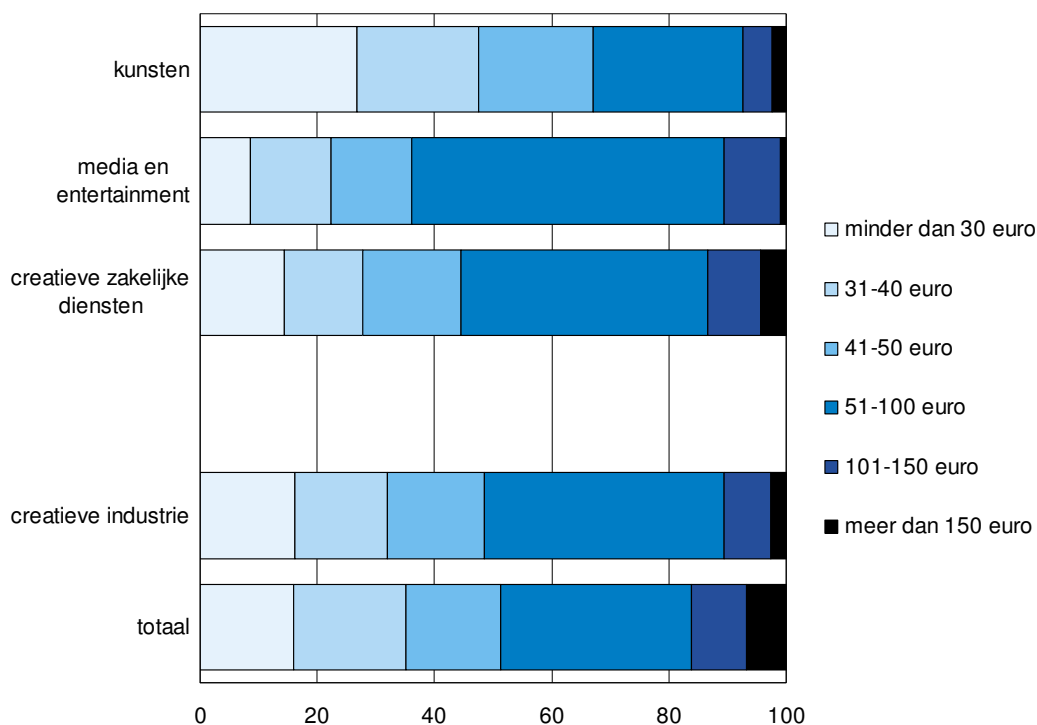
	laag	middelbaar	hoog	anders of onbekend	totaal
kunsten (n=104)	7	17	73	3	100
media en entertainment (n=106)	6	20	67	8	100
creatieve zakelijke diensten (n=104)	3	13	75	9	100
totaal creatieve industrie (n=309)	5	17	72	6	100
alle geïnterviewde zzp'ers (n=810)	8	17	69	6	100

Uurloon en tarieven

De uurlonen die alle ondervraagde zzp'ers in dit onderzoek vragen lopen uiteen van minder dan 30 euro per uur tot meer dan 250 euro. In de creatieve industrie is dat niet anders. Binnen de creatieve industrie zijn wel verschillen: de laagste tarieven zijn te vinden in de kunstensector, gevolgd door de creatieve zakelijke diensten sector. In de media en entertainment sector liggen de tarieven het hoogst. Leeftijd is niet heel sterk, maar wel significant van invloed op de tarieven. Hoe jonger, hoe minder men in het algemeen verdient.

¹⁵ Overige respondenten werken in de bouw, de onderzoek en adviessector en in de overige zakelijke dienstverlening

Figuur 2.9 Uurtarieven van zzp'ers per deelsector creatieve industrie en totaal zzp, 2010 (procenten)

Kwart creatieve zzp'ers heeft ander inkomen

Aan de respondenten is gevraagd of zij andere inkomstenbronnen hebben naast hun inkomen als zzp'er. Bijna een kwart van de zzp'ers in de creatieve industrie geeft aan een ander inkomen te hebben. In de kunstensector is dit iets hoger, hier geeft 31% aan een andere inkomstenbron te hebben. Van deze groep geeft 13% aan een vaste betrekking elders te hebben. Dit percentage is hoger dan bij zzp'ers in de media en entertainment industrie en de creatieve zakelijke dienstverlening (respectievelijk 8% en 9%). Andere genoemde inkomstenbronnen zijn uitkeringen en het ontvangen van rente of dividend. Deze bronnen worden ook genoemd in de andere twee creatieve deelsectoren.

Financiële buffer

Iets meer dan eenderde van de zzp'ers in de creatieve industrie (35%) en precies eenderde van alle zzp'ers geeft aan geen financiële reserve te hebben opgebouwd. Binnen de creatieve industrie zijn de verschillen klein. Zzp'ers in de kunstensector (36%) hebben iets vaker geen buffer dan zzp'ers in andere creatieve sectoren (namelijk 34%).

Verzekeringen

Zzp'ers hebben de naam onvoldoende verzekerd te zijn en zich onvoldoende voor te bereiden op hun pensioen.¹⁶ Dit onderzoek bevestigt dit beeld. Van alle geïnterviewde zzp'ers heeft 69% een basisverzekering en iets meer dan éénderde heeft daarnaast een uitgebreide zorgverzekering.

¹⁶ Landelijke zzp-monitor

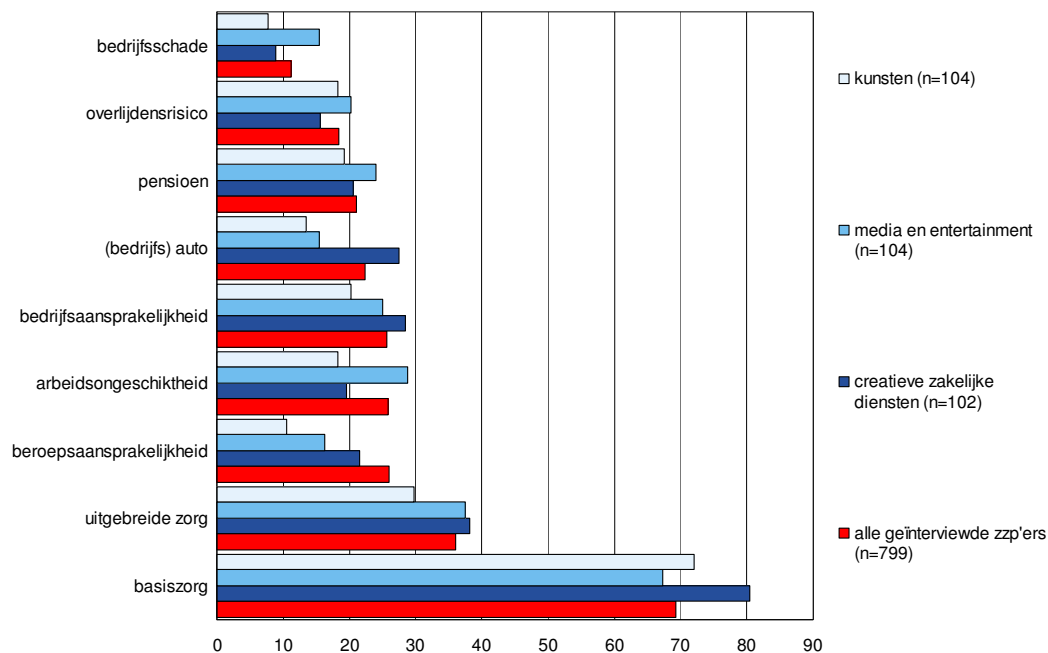
In de creatieve industrie hebben iets meer geïnterviewde zzp'ers een basisverzekering (73%) dan in andere sectoren. Dit komt met name omdat veel zzp'ers in de creatieve zakelijke diensten (80%) een basisverzekering hebben afgesloten (zie figuur 2.11).

Tabel 2.10 Aandeel van alle geïnterviewde zzp'ers en zzp'ers in de creatieve industrie dat verzekerd is (procenten)

	alle geïnterviewde zzp'ers (n=799)	zzp'ers in de creatieve industrie (n=314)
Basiszorg	69	73
Uitgebreide zorg	36	35
beroepsaansprakelijkheid	26	16
arbeidsongeschiktheid	26	22
bedrijfsaansprakelijkheid	26	25
(bedrijfs) auto	22	19
Pensioen	21	21
overlijdensrisico	18	18
bedrijfsschade	11	11
Niet	9	10
anders, namelijk	7	8

Hoewel meer zzp'ers in de creatieve industrie een basisverzekering hebben dan zzp'ers in andere sectoren, hebben zij zich juist minder vaak verzekerd voor beroepsaansprakelijkheid en arbeidsongeschiktheid dan in andere sectoren (zie tabel 2.12). In de media en entertainment sector hebben wel iets meer respondenten (29%) dan gemiddeld (22%) een arbeidsongeschiktheidverzekering (zie figuur 2.11).

Figuur 2.11 Aandeel dat een verzekering heeft afgenomen, 2010 (procenten)

Pensioenopbouw

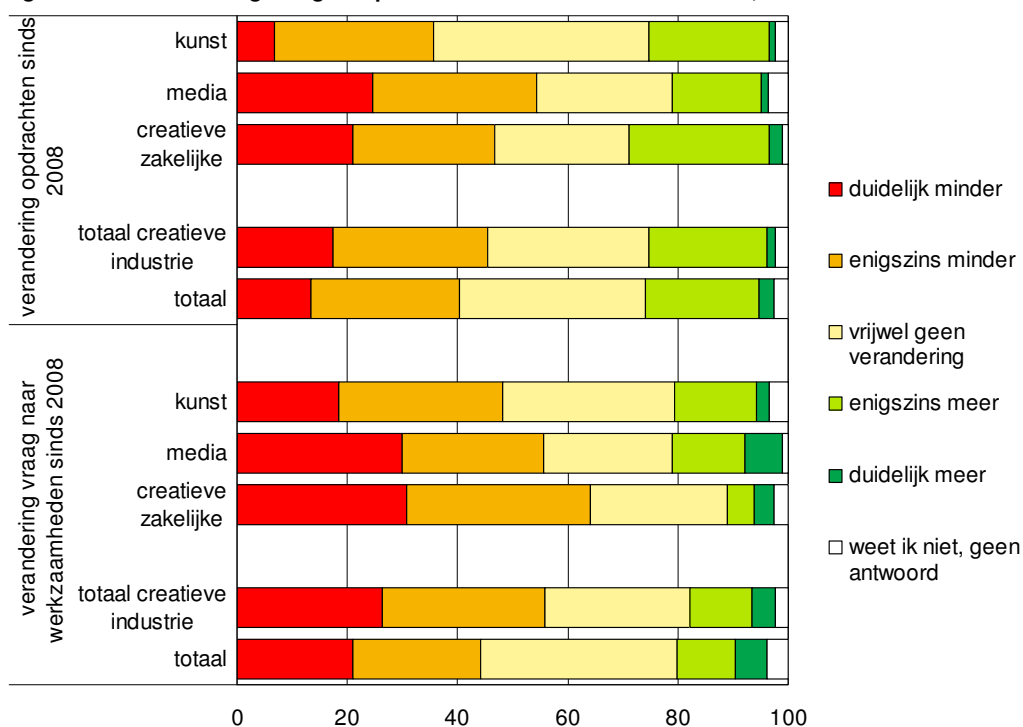
Naast verzekeringen is aan zzp'ers ook gevraagd of en hoe zij hun pensioen geregeld hebben. 41% van alle geïnterviewde zzp'ers heeft niets geregeld. Voor de totale creatieve industrie is dat zelfs de helft en in de kunstensector 59%. Een lijfrentepolis, gevolgd door oudedagsreserve en een pensioenverrekening zijn de meest voorkomende pensioenvoorzieningen onder hen die hun pensioen wel opbouwen. Overigens vindt slechts 13% van de zzp'ers in de creatieve industrie dat ze onvoldoende pensioen opbouwen tegenover 21% van alle zzp'ers. Met name in de kunstensector is het aandeel zzp'ers laag (namelijk 10%) dat meent voldoende pensioen op te bouwen.

Uiteraard speelt niet alleen de sector, maar ook leeftijd een rol bij het hebben van verzekeringen, het opbouwen van pensioenen en de financiële reserves. Hoe ouder men is, hoe vaker men beschikt over financiële reserves. Hoe jonger men is hoe minder goed men verzekerd is en hoe minder vaak men aan pensioenopbouw doet. Aangezien de zzp'ers in de creatieve industrie, en dan met name in de kunstensector, iets jonger dan gemiddeld zijn, is het niet verwonderlijk dat juist in dit segment de financiële inbedding op dit vlak iets lager dan gemiddeld is.

Effecten recessie

Aanleiding voor het onderzoek was de vraag wat de gevolgen voor zzp'ers zijn van de recessie. Het blijkt dat met name in de creatieve industrie zzp'ers een daling hebben gezien van het aantal opdrachten. Ongeveer twee op de vijf van alle geïnterviewde zzp'ers geven aan dat er sinds 2008 minder vraag is vanuit de markt. In de creatieve industrie is dat bijna 60%. In de kunstensector en mediasector is dit aandeel iets lager en bij de creatieve zakelijke diensten is dit aandeel iets hoger.

Figuur 2.12 Ontwikkeling vraag en opdrachten sinds 2008 naar subsector, 2010

Media en entertainment ervaart grootste daling opdrachten en vraag

Minder vraag genereert ook minder opdrachten en dan met name vanuit het bedrijfsleven. Dertien procent van alle geïnterviewde zzp'ers en 17% van de zzp'ers in de creatieve industrie geeft aan een sterke afname te zien van het aantal opdrachten sinds 2008. In de media en entertainment sector is dit zelfs een kwart van de respondenten. Aangezien langlopende kunstsubsidies voor een groot deel de vitaliteit van de kunstensector bepalen, ligt het voor de hand dat men in deze sector tot nu toe het minst heeft gemerkt van conjunctuurschommelingen en vraagvermindering.

Aanspraak financiële reserve

Als gevolg van de opdrachtendaling geeft 44% van alle zzp'ers aan sinds 2008 zijn of haar financiële reserve aangesproken te hebben. Bij de creatieve industrie is dat ruim de helft en bij de media en entertainment sector is dat 60%.

Veranderende tijdsbesteding

De veranderde economische situatie is ook merkbaar in de tijdsbesteding. Uit het onderzoek blijkt dat alle geïnterviewde zzp'ers ongeveer 9% van hun tijd besteden aan acquisitie.¹⁷ In de creatieve industrie is dit iets hoger, namelijk 12%. Omdat er door de recessie minder vraag is en minder opdrachten, geeft bijna 30% van de zzp'ers aan dat zij

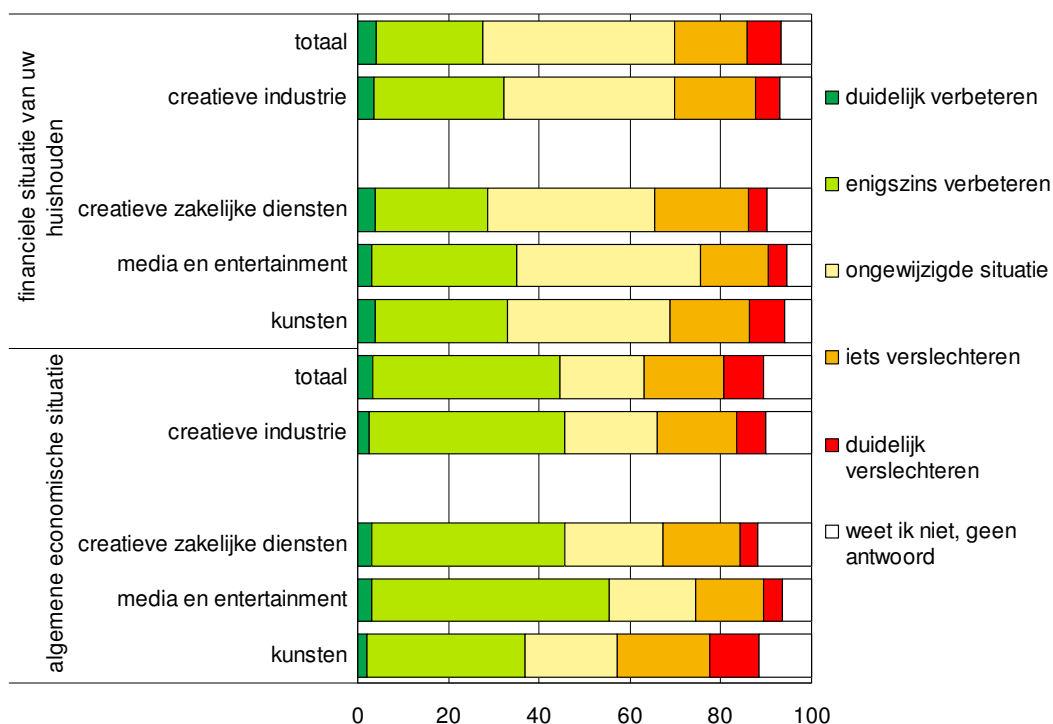
¹⁷ Uit een landelijk onderzoek blijkt dat dit hoger is, namelijk 25%. Dit zou kunnen wijzen op de aanwezigheid van *urbanisation* en *localisation economies* in Amsterdam, ofwel de externe schaalvoordelen die te behalen zijn doordat opdrachtgevers, onderaannemers, klanten en partners bij elkaar in de buurt zitten wat een positief effect heeft op de ontwikkelingskosten van producten en diensten en samenwerkingskosten.

meer tijd zijn gaan besteden aan acquisitie. Bij zzp'ers in de creatieve industrie is dat aandeel hoger, namelijk 38%.

Toekomstverwachting: media en entertainment ziet toekomst positiefst in

Net als in de rest van Amsterdam¹⁸ zijn zzp'ers licht positief over de toekomst. Iets minder dan de helft (44%) van de zzp'ers denkt dat de economie weer zal aantrekken. Een vergelijkbaar aandeel in de creatieve industrie (46%) meent dat dit ook het geval is. Zeker in de media en entertainment sector is men positief (55%) over de toekomst in algemene zin.

Figuur 2.13 Toekomstverwachting over 12 maanden naar subsector, 2010

Meer werk betekent nog niet altijd meer inkomen. De meeste zzp'ers zijn dan ook minder positief over hun persoonlijke financiële situatie. Ongeveer één op de drie verwacht dat de financiële situatie in het huishouden verbetert en een kwart verwacht dat dit verslechtert. Tussen de creatieve industrie en de overige groepen geïnterviewde zzp'ers zijn geen verschillen. Binnen de creatieve industrie kan men constateren dat men in de media en entertainmentbranche iets positiever is en in de kunstensector iets negatiever.

¹⁸ Zowel landelijk als in Amsterdam neemt vanaf april 2010 het producentenvertrouwen toe. Dit blijkt uit het kleinere aantal ondernemers dat een afname van de omzet verwacht en een groter deel dat juist een toename verwacht. In Amsterdam zijn ondernemers zelfs iets positiever op dit punt dan in Nederland (Bron: CBS).

2.6 Conclusie

Na een jaar van negatieve economische groei in Nederland en Amsterdam wordt verwacht dat de economie in 2010 weer licht zal groeien, maar wel in een trager tempo dan de afgelopen jaren gebruikelijk was. Sectorstudies van het CBS laten zien dat het producentenvertrouwen licht stijgt, maar in bepaalde deelsectoren van de creatieve industrie, zoals de architectuur en de reclame-industrie nog steeds achterblijft.

De effecten van de recessie voor de Amsterdamse economie zijn nog niet terug te zien in de werkgelegenheidscijfers van Amsterdam. Dit komt door de toename van het aantal banen en vestigingen als gevolg van de nieuwe wet op het Handelsregister die voorschrijft dat alle vestigingen zich in moeten schrijven bij de Kamer van Koophandel. Hierdoor lijkt het alsof met name het aantal vestigingen in een stroomversnelling terecht is gekomen. Zonder nieuwe banen en vestigingen mee te tellen als gevolg van de nieuwe wetgeving zou er sprake zijn van een lichte stijging van het aantal banen en vestigingen. De recessie is dus wel degelijk van invloed geweest op de werkgelegenheid in Amsterdam in 2010, maar minder dan op nationaal niveau.

Het onderzoek naar zzp'ers maakt duidelijk dat zzp'ers in de creatieve industrie een fragielere groep in de arbeidsmarkt vormen dan andere zzp'ers (met uitzondering van zzp'ers in de bouw). Met uitzondering van de kunstensector zijn het juist de zzp'ers in deze branche die aangeven sterke conjunctuurschommelingen te ervaren. Het gevolg is dan ook dat zzp'ers in de creatieve industrie iets vaker negatieve gevolgen van de recessie ondervinden.

3 Creatieve industrie in Amsterdam

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van de creatieve industrie aan bod. Wij beschrijven deze ontwikkeling aan de hand van werkgelegenheidscijfers (banen en vestigingen) en aan de hand van de ontwikkeling van de toegevoegde waarde.

3.2 Ontwikkeling creatieve industrie

Banen in de creatieve industrie stijgen door wetswijziging

In 2009 zijn er 40.992 banen in de creatieve industrie en in 2010 zijn er 48.255 banen in de creatieve industrie. De werkgelegenheid is tussen beide jaren dus met 7.263 banen toegenomen. Er zijn 7.990 banen bijgekomen als gevolg van de wetswijziging verdeeld over 7.100 extra vestigingen. Zonder de wetswijziging zou er sprake zijn van een werkgelegenheidsdaling van 727 banen in 2010 (zie figuur 3.4).

Tabel 3.1 Banen in de creatieve industrie, 1995, 2009, 2010 (aantallen en procenten)

	1995	2009	2010	gem. jaarlijkse groei	
				1995 - 2010 (%)	2009 - 2010 (%)
Kunsten	7.512	13.359	18.163	9,5	36,0
media en entertainment	12.361	15.938	16.247	2,1	1,9
creatieve zakelijke diensten	5.703	11.695	13.845	9,5	18,4
totaal banen CI	25.577	40.992	48.255	5,9	17,7
totaal banen Amsterdam	380.163	510.030	526.715	2,6	3,3

Vestigingen stijgen door schaalverkleining

Het aantal vestigingen is ondanks de wetswijziging *wel* gestegen. Netto zijn er 1.065 vestigingen bijgekomen (zie figuur 3.5).

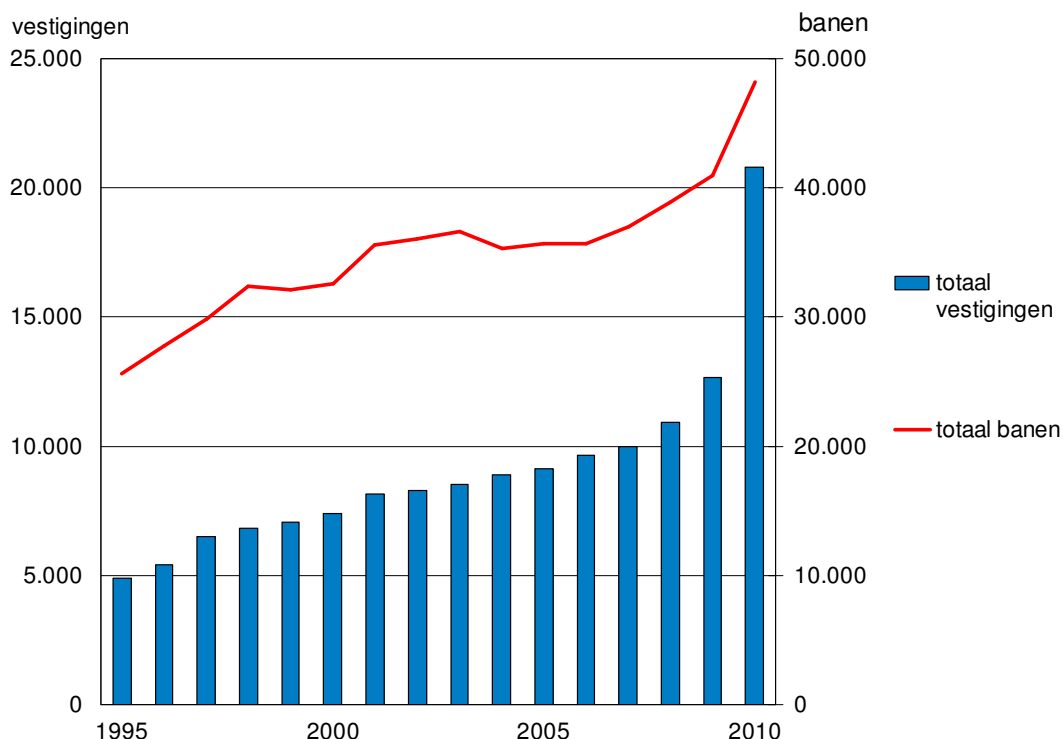
Tabel 3.2 Vestigingen in de creatieve industrie, 1995, 2009, 2010 (aantallen en procenten)

	1995	2009	2010	gem. jaarlijkse groei	
				1995 - 2010 (%)	2009 - 2010 (%)
Kunsten	1.276	4.015	8.718	38,9	117,1
media en entertainment	2.087	4.445	6.186	13,1	39,2
creatieve zakelijke diensten	1.511	4.203	5.924	19,5	40,9
totaal vestigingen CI	4.874	12.663	20.828	21,8	64,5
totaal vestigingen Amsterdam	55.258	78.476	92.351	4,5	17,7

Aandeel werkgelegenheid in de creatieve industrie neemt toe

Doordat de werkgelegenheid in de creatieve industrie sneller groeit dan in de totale Amsterdamse economie, stijgt ook het aandeel van de creatieve industrie ten opzichte van de totale economie. In 2009 is het aandeel bijna 8% en in 2010 9%.

Figuur 3.3 Ontwikkeling vestigingen en werkzame personen in de Amsterdamse creatieve industrie, 1995 – 2010 (aantallen)

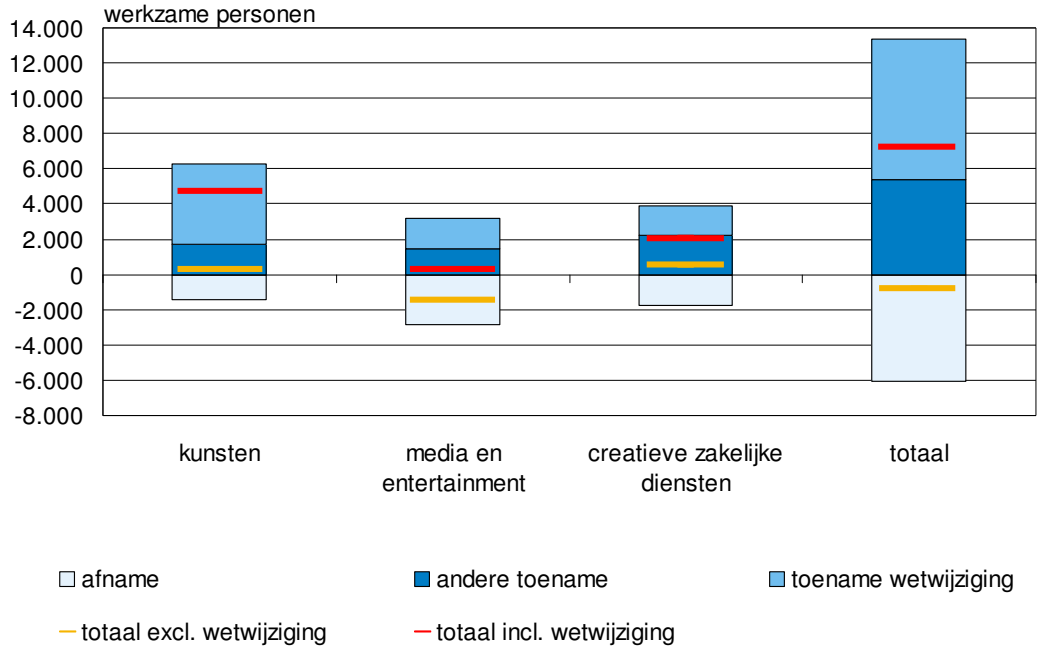

bron: O+S

Nieuwe wetgeving en recessie: positief en negatief effect

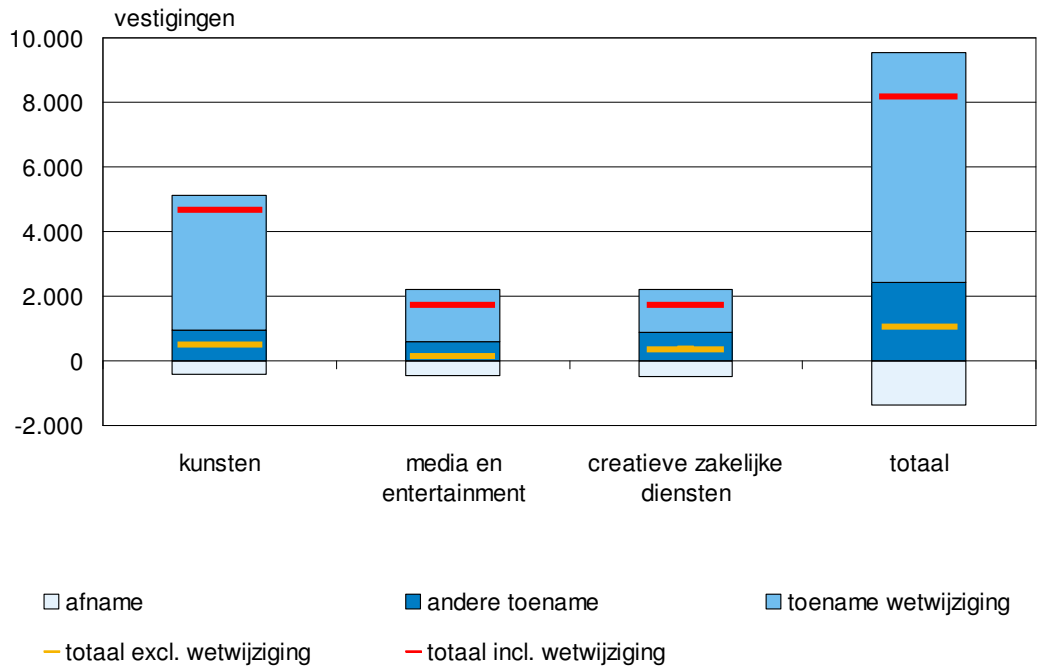
Zoals vermeld in hoofdstuk 2 wordt de ontwikkeling van de creatieve industrie beïnvloed door twee processen. Dit is door de nieuwe wetgeving wat een positief effect heeft op de ontwikkeling van het aantal banen en vestigingen in 2009 en het effect van de recessie wat een remmend effect heeft op de banenontwikkeling. Dit is goed in zien in figuur 3.4 en figuur 3.5. In beide figuren is voor elke deelsector het aantal banen en vestigingen weergegeven dat door de wetswijziging in 2009 is geregistreerd. Ook is het aantal nieuwe banen en vestigingen weergegeven dat *niet* door de wetswijziging, maar 'op natuurlijke wijze' is ontstaan (de donkerste kleur blauw). Dit kunnen banen zijn die gecreëerd zijn door startende ondernemingen, of door verhuizingen van buiten Amsterdam of doordat bestaande bedrijven hun core business in de richting van de creatieve industrie hebben aangepast. Ook is de 'natuurlijke' afname van het aantal banen vestigingen (in de lichtste kleur blauw) per sector weergegeven. Hier gaat het om faillissementen, verhuizingen en bijvoorbeeld personeelssaneringen.

Figuur 3.4 Effect van de wetswijziging bij deelsectoren creatieve industrie banen, 2009-2010 (aantallen)

bron: O+S

Figuur 3.5 Effect van de wetswijziging bij deelsectoren creatieve industrie, vestigingen 2009-2010 (aantallen)

bron: O+S

Beide grafieken laten zien dat het effect van de wetswijziging het duidelijkst zichtbaar is in de kunstensector. Zo zijn er in de kunstensector in totaal 238 banen bijgekomen maar

inclusief de wetswijziging zijn dat er 4.789. In de media en entertainmentsector is de grootste daling genoteerd (-1.420 banen) wanneer we de aanvoer van nieuwe banen door de nieuwe wetgeving buiten beschouwing laten. De creatieve zakelijke diensten staan er het best voor: zonder de banen mee te tellen door de wetgeving, zijn er 455 banen bijgekomen. In de totale creatieve industrie is het aantal banen (excl.) met 727 gedaald.

3.3 Toegevoegde waarde

Het belang van de creatieve industrie kan ook aangetoond worden op basis van toegevoegde waarde die door de sector wordt gerealiseerd. De toegevoegde waarde is een maatstaf voor de omvang van de productie.¹⁹ Als je de toegevoegde waarde van alle bedrijven en de overheid in een land bij elkaar optelt, krijg je het binnenlands product.

Het ramen van de toegevoegde waarde van de creatieve industrie is gebaseerd op het berekenen van de arbeidsproductiviteit per arbeidsplaats. Hierbij worden twee bronnen gecombineerd: banen van werkzame personen volgens LISA en toegevoegde waarde cijfers van het CBS. De belangrijkste verklaring hiervoor is dat de arbeidsintensiteit van de creatieve industrie relatief hoog is.

Tabel 3.6 Toegevoegde waarde in creatieve industrie, 2008 (mln. euro's en procenten, prijzen 2008)

	1996	2006	2008	2008 (%)	gem. jaarlijkse groei 1996-2008	gem. jaarlijkse groei 2006-2008
Kunsten	209	459	456	32	6,7	-0,4
media & entertainment	554	623	673	47	1,6	4,0
creatieve zakelijke diensten	179	284	303	21	4,5	3,2
<i>Creatieve industrie</i>	<i>945</i>	<i>1.366</i>	<i>1.432</i>	<i>100</i>	<i>3,5</i>	<i>2,4</i>
Amsterdamse economie	24.088	33.051	35.741		3,3	4
Aandeel c.i. totale economie	4%	4%	4%			

bron: TNO

Toegevoegde waarde loopt in 2008 op tot meer dan 1,4 miljard euro

De meest recent beschikbare cijfers om de toegevoegde waarde uit te rekenen komen uit 2008. De toegevoegde waarde van de Amsterdamse creatieve industrie is in dat jaar iets meer dan 1,4 miljard euro. Dit bedrag komt net als in voorgaande jaren neer op 4% van de totale toegevoegde waarde van de Amsterdamse economie. Net als in andere jaren is dit aandeel kleiner dan het aandeel van de creatieve industrie in het totale aantal banen. Zoals eerder uitgelegd is dit het gevolg van de relatieve hoge arbeidsintensiviteit van de sector.

Wanneer men kijkt naar de ontwikkeling van de toegevoegde waarde tussen 1996 en 2008 dan kunnen wij constateren dat over deze lange periode de toegevoegde waarde in de creatieve industrie iets sneller is gestegen dan in de rest van de economie, namelijk met 3,5% tegenover 3,3%. De laatste jaren groeit de toegevoegde waarde in de creatieve industrie echter minder snel dan van de totale Amsterdamse economie. Zo nam de toegevoegde waarde tussen 2006 en 2008 met 2,4% per jaar toe en in de totale stedelijke

¹⁹ De toegevoegde waarde is gelijk aan de totaal gerealiseerde omzet verminderd met de kosten voor grondstoffen en halfabricaten. De toegevoegde waarde wordt besteed aan loon en kapitaal (uitkeringen aan aandeelhouders en rente op geleend kapitaal).

economie met 4% per jaar. Er wordt de laatste tijd in andere Amsterdamse sectoren dus meer omgezet dan in de creatieve industrie. Bijkomend detail is het aantal *banen* in de creatieve industrie ook sneller is gegroeid dan de toegevoegde waarde. Op basis hiervan kan men dus constateren dat er de laatste jaren *minder* omgezet wordt door *meer* mensen.

Samengevat zijn er dus drie processen:

- Ten eerste is het aandeel in de toegevoegde waarde in de creatieve industrie lager dan het aandeel werkzame personen in de creatieve industrie t.o.v. het Amsterdamse totaal. Dit komt vanwege de hoge arbeidsintensiviteit in de creatieve industrie en is een structureel verschijnsel.
- Ten tweede stijgt de toegevoegde waarde in de Amsterdamse creatieve industrie de laatste jaren minder snel dan de totale toegevoegde waarde van de Amsterdamse economie. Er wordt de laatste jaren (in tegenstelling tot de periode ervoor) in de creatieve industrie dus minder verdiend dan in andere sectoren.
- Ten derde stijgt de toegevoegde waarde in de creatieve industrie de laatste jaren minder snel dan dat *het aantal personen* in de creatieve industrie stijgt. Dit betekent dat er binnen de creatieve industrie er per persoon minder verdiend wordt dan voorheen.

3.4 Deelsegmenten van de creatieve industrie

Nieuwe wetgeving met name zichtbaar in de kunstensector

In deze paragraaf wordt ingegaan op de ontwikkeling van de drie deelsegmenten in de creatieve industrie. Uit figuur 3.7 blijkt dat de kunstensector tot twee keer toe omhoog is geschoten door definitiewijzigingen. Vanaf 2001 begon de Kamer van Koophandel systematischer kunst- en cultuurinstellingen en stichtingen te categoriseren (in sommige gevallen met grote aantallen banen) en vanaf 2009 is het eerder genoemde effect van de nieuwe wetswijziging te zien.

Dat de nieuwe wetgeving met name zzp'ers in de kunstensector 'raakt' is niet verwonderlijk. Met name schrijvers, acteurs en beeldend kunstenaars met weinig betaalde opdrachten hebben minder snel de ambitie om hun kunstenaarschap als beroep te registreren bij de Kamer van Koophandel. Het zijn dan ook 'beoefenaars van podiumkunst' en de sector 'schrijven en overige scheppende kunsten' die het afgelopen jaar exponentieel zijn gestegen.

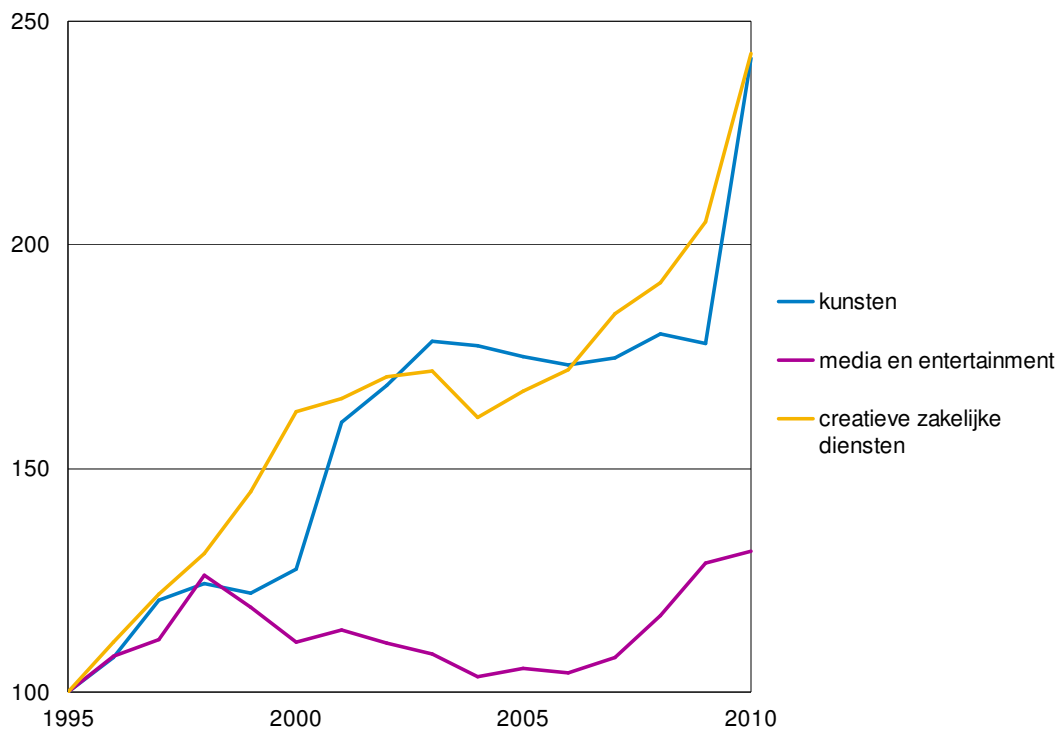
Media en entertainment: van krantenstad naar televisiestad?

De media en entertainment sector was het afgelopen decennium de grootste deelsector qua aantallen banen. Door de wetswijziging is dat vanaf 2010 niet meer het geval. De ontwikkeling vanaf 1995 tot nu laat ook zien dat het aantal banen terugliep in dit segment na 1998 en pas weer begon te stijgen na 2006. De daling aan het einde van de vorige eeuw is met name ingezet door afstoting van personeel in de uitgeverijenbranche door automatisering en door concurrentie van internet. De stijging vanaf 2006 in dit segment is het gevolg van de vestiging van televisieomroepen en televisieproductiebedrijven in Amsterdam.

Creatieve zakelijke diensten: architecten en industrieel ontwerp neemt toe

Het aantal banen in de creatieve zakelijke dienstensector is de afgelopen vijftien jaar het duidelijkst toegenomen, hoewel ook hier een trendbreuk te zien is tussen 2000 en 2006. Vrijwel alle deelsectoren in dit segment zijn gegroeid en dan met name het aantal banen in de architectenbranche en de industrieel ontwerpbranche.

Figuur 3.7 Ontwikkeling werkzame personen in de drie deelsegmenten, 1995-2010 (indexcijfers; 1995=100)

Bron: O+S

3.5 Verdeling over stadsdelen

Uitwaaiering minder sterk dan voorheen door recessie

De creatieve industrie is al geruime tijd niet meer alleen geclusterd in het centrum en het voormalige stadsdeel Oud-Zuid. Deze twee stadsdelen vormen in absolute aantallen wel nog steeds het kloppende hart van de Amsterdamse industrie met respectievelijk 15.410 banen en 10.004 banen in 2010. In voorgaande jaren is al aangetoond dat de andere stadsdelen binnen de ring echter een steeds belangrijke plaats innemen. In de vier stadsdelen rondom Centrum en Zuid zijn dan ook de grootste groeicijfers te vinden met stadsdeel West als uitschieter.

De groeicijfers geven wel een vertekend beeld door het effect van de nieuwe wet op het Handelsregister. Wanneer men hiervoor corrigeert dan zou er in een aantal stadsdelen (Centrum, Nieuw-West, Zuid, Zuid-Oost) sprake zijn van een daling van het aantal banen. In de stadsdelen binnen de ring (met uitzondering van stadsdeel Centrum) is er nog wel sprake van groei. De hoogste 'natuurlijke' groei is dan te vinden in stadsdeel Oost en niet meer in stadsdeel West.

Tabel 3.8 Banen en groei in de creatieve industrie per stadsdeel, 2009 - 2010 (aantallen en procenten)

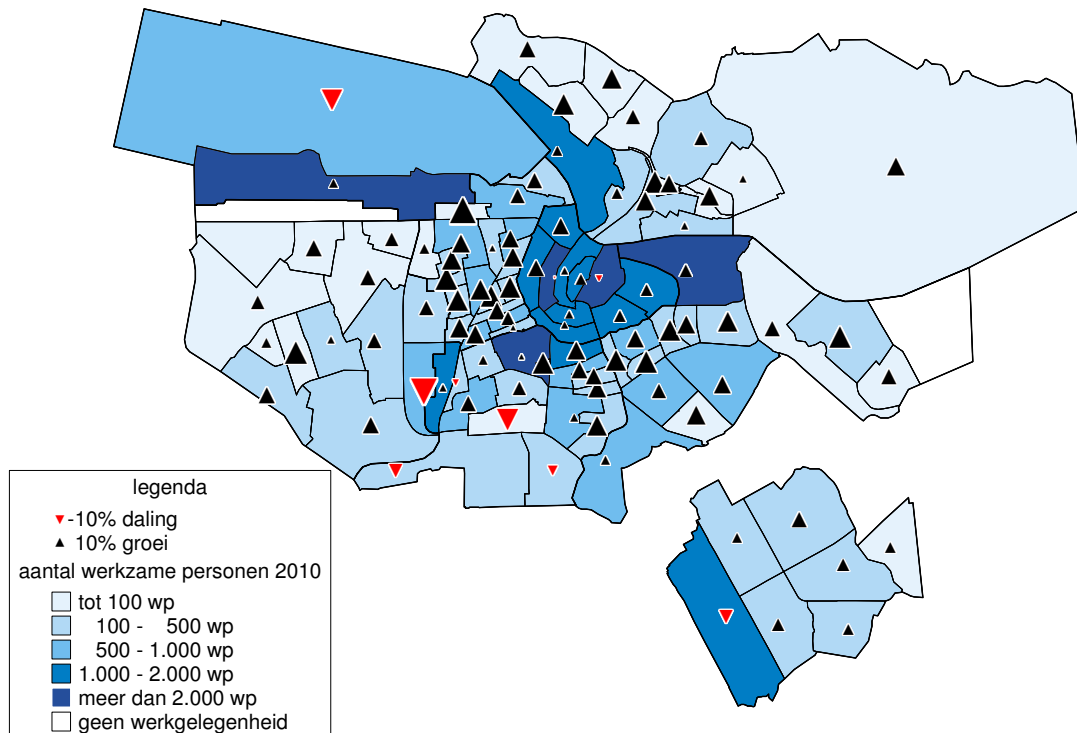
	2010	groei 2000-2010	groei (incl. wetswijziging) 2009-2010	groei (excl. wetswijziging) 2009-2010	% c.i. totaal 2010
Centrum	15.410	4,0	11,5	-2,6	14
Westpoort	3.111	3,8	2,3	0,1	6
West	6.602	5,1	48,7	2,6	14
Nieuw-West	2.057	-0,5	-3,0	-14,9	4
Zuid	10.004	3,3	13,7	-3,8	10
Oost	6.506	10,0	40,4	6,7	11
Noord	2.681	35,8	23,8	3,0	8
Zuidoost	1.884	2,6	-4,1	-10,4	3
Totaal	48.255	4,8	17,7	-1,8	9

bron: O+S

Groei in 19^e eeuwse gordel

Wanneer men op het niveau van buurtcombinaties kijkt, dan ziet men dat er een aantal gebieden in het centrum en de negentiende-eeuwse gordel zijn waar meer de creatieve industrie sterk geconcentreerd is (in dit geval meer dan 2000 banen) banen te vinden zijn in de creatieve industrie, zoals in het westelijk deel van de grachtengordel, De Nieuwmarktbuurt en de Vondelparkbuurt. Het Centrum groeit het afgelopen jaar echter minder snel dan de 19^e eeuwse gordel. Met name de buurten in de voormalige stadsdelen Westerpark en Oud-West springen eruit, maar ook de Oosterparkbuurt, De Indische Buurt en delen van IJburg kennen hoge werkgelegenheidsstijgingen.

Figuur 3.9 Werkzame personen C.I. (2010) en groei C.I. (2009 - 2010) in buurtcombinaties in Amsterdam (aantallen en procenten)

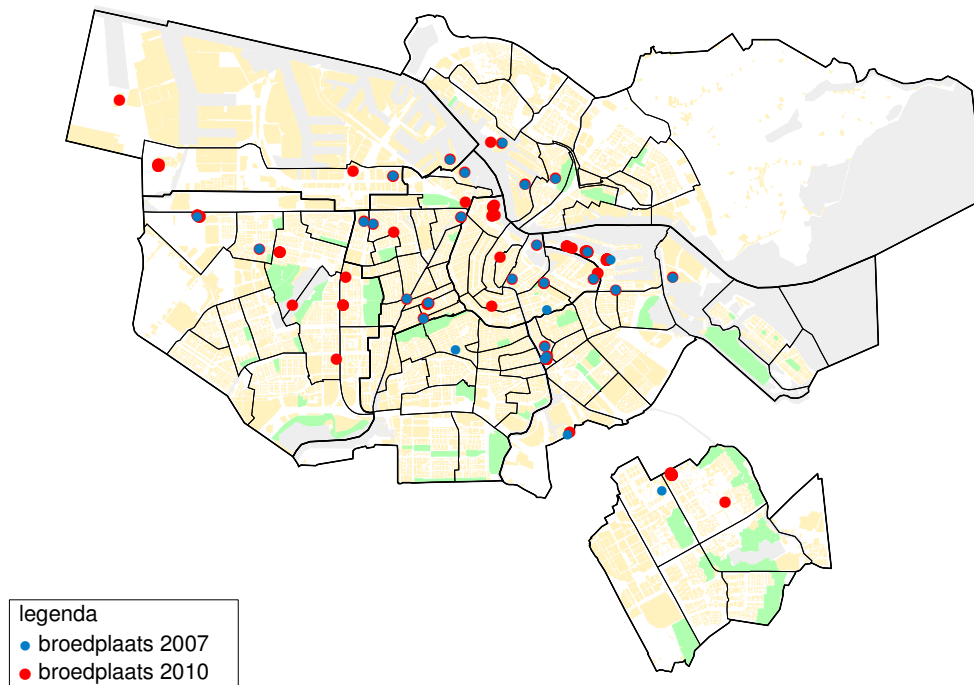

bron: O+S

Broedplaatsen waaieren uit; vrijplaatsen en ateliers zitten nog(?) in Centrum

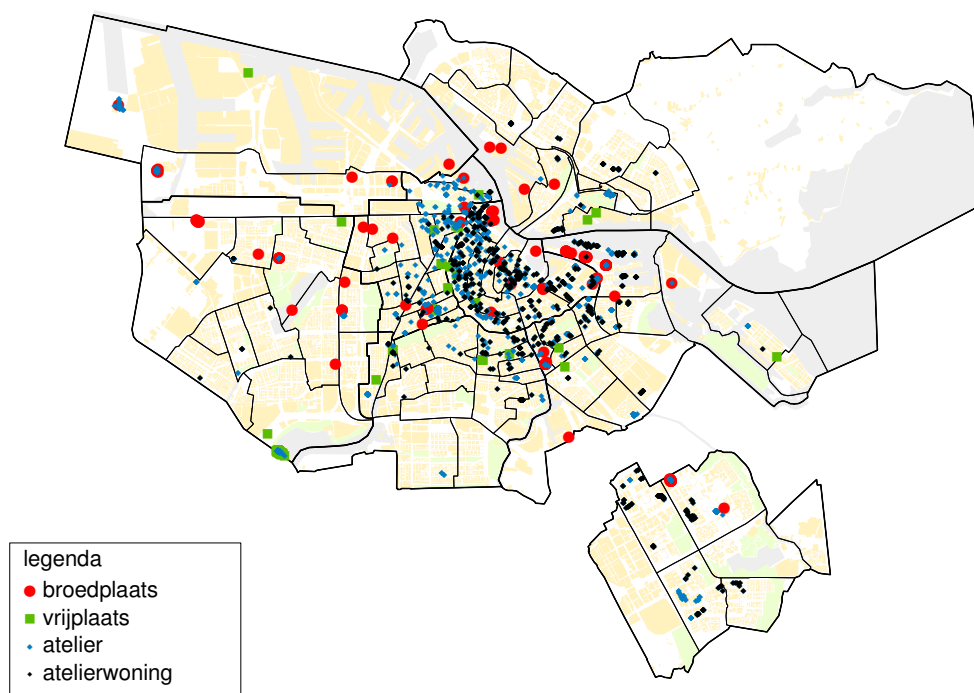
De spreiding van de creatieve industrie vanuit stadsdeel Centrum en Stadsdeel Zuid naar andere delen binnen de ring staat niet op zichzelf. Ook het beleid van de gemeente om kunstenaars in het bijzonder en de creatieve industrie gespreid over de stad te huisvesten lijkt vruchten af te werpen. In figuur 3.10 en is aangegeven waar in 2007 (blauwe stip) en in 2010 (rode stip) broedplaatsen waren. Overlap van beide stippen betekent dat de broedplaatsen al in 2007 bestonden en in 2010 nog niet zijn opgeheven. De figuur laat zien dat er met name in West een aantal broedplaatsen zijn bijgekomen. Figuur 3.11 laat daarbij zien dat ateliers en vrijplaatsen (dit zijn vaak gelegaliseerde kraakruimtes meestal in beheer van woningbouwverenigingen) voorlopig nog niet in grote getale buiten stadsdeel Centrum gevestigd zijn.

Figuur 3.10 Broedplaatsen in 2007 en 2010

bron: O+S

Figuur 3.11 Broedplaatsen, vrijplaatsen en ateliers, 2010

bron: O+S

Starters in de creatieve industrie

Een startende onderneming is door O+S gedefinieerd als een nieuwe vestiging met minimaal 1 en maximaal 4 werkzame personen, die geen filiaal is. Op basis van deze definitie wordt elk jaar met behulp van het ARRA bestand het aantal starters in Amsterdam bepaald. In absolute aantallen zijn de meeste starters in de creatieve industrie te vinden in de stadsdelen Centrum, West en Zuid. In deze stadsdelen is ook het aandeel starters ten opzichte van alle starters het grootst. In het Centrum is meer dan een kwart van alle starters een starter in de creatieve industrie, in West iets minder dan een kwart en in Zuid ongeveer één op de vijf.

Tabel 3.12 Creatieve starters per stadsdeel en aandeel starters totale economie, 2009

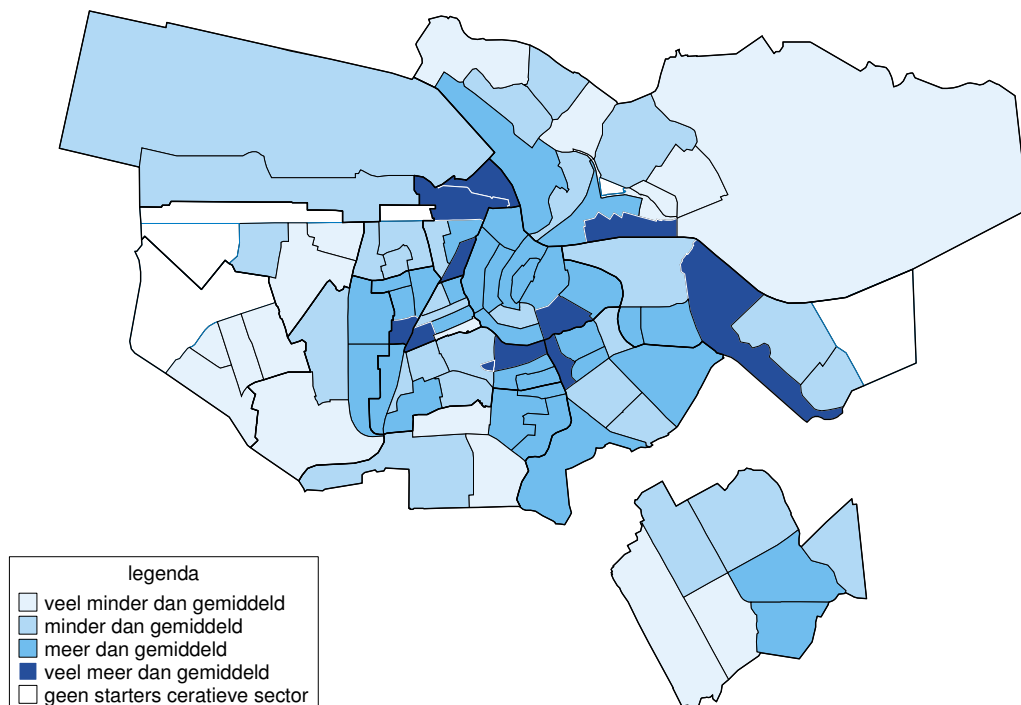
	aantallen	procenten
Centrum	408	26
Westpoort	16	13
West	418	24
Nieuw-West	129	12
Zuid	379	21
Oost	292	21
Noord	82	13
Zuidoost	82	14
totaal	1.806	20

bron: O+S

Starters vooral aan de 'randen' van de binnenstad

Wanneer men kijkt op het niveau van de buurtcombinaties wordt duidelijk dat het aandeel starters in 2010 in de creatieve industrie ten opzichte van het totale aantal starters meer dan gemiddeld gevestigd is in een aantal 'randen' van de binnenstad, zoals de Spaarndammerbuurt en Overtoomse Sluis aan de Westkant en de Oude Pijp aan de Zuidkant. In Noord is het aandeel starters in de creatieve industrie opvallend hoog in de Nieuwendammerham, een bedrijventerreinengebied waar onder andere Pand Noord is gevestigd. Aan de Oostkant springt IJburg er duidelijk uit.

Figuur 3.13 Aandeel starters in de creatieve industrie t.o.v. totaal aantal starters Amsterdam, 2009

bron: O+S

3.6 Conclusie

De gevolgen van de recessie zijn duidelijk merkbaar voor de creatieve industrie in 2010. Het totale aantal banen is weliswaar toegenomen, maar dit komt door de nieuwe wet op het Handelsregister. Wanneer we de nieuwe banen als gevolg van de nieuwe registratieregeling niet meetellen zou er sprake zijn van een lichte daling van het aantal banen in de creatieve industrie in 2009.

Geografisch gezien waaiert de creatieve industrie uit vanuit Centrum en Zuid naar West, Noord en Oost. In de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West is sprake van daling als men de banen als gevolg van de wetswijziging buiten beschouwing laat.

De toegevoegde waarde cijfers lopen een jaar achter bij de werkgelegenheidcijfers, maar ook hier is al een kentering te zien ten opzichte van voorgaande jaren, nog voordat de recessie landelijk zichtbaar werd. Tussen 2006-2008 groeit de toegevoegde waarde in de creatieve industrie minder snel dan van de totale Amsterdamse economie in diezelfde periode.

4 Creatieve industrie in de Noordvleugel

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven wij de ontwikkeling van de creatieve industrie in de Noordvleugel van de Randstad tot en met 2009. Ook besteden we aandacht aan de CCAA gemeenten. CCAA, *Creative Cities Amsterdam Area*, is een samenwerkingsverband van een aantal gemeenten ter stimulering van de creatieve industrie in de Noordvleugel.²⁰ De deelnemende gemeenten zijn Alkmaar, Almere, Amersfoort, Amsterdam, Haarlem, Hilversum, Utrecht en Zaanstad. De eerste vraag is hoe Amsterdam zich ontwikkeld heeft ontwikkeld ten opzichte van de Noordvleugel en Nederland op gebied van banen, vestigingen en toegevoegde waarde in de creatieve industrie. De tweede vraag die in dit hoofdstuk beantwoord wordt, is hoe de CCAA steden zich op dit vlak hebben ontwikkeld ten opzichte van elkaar.

Het effect van de nieuwe wet op het Handelsregister op de ontwikkeling van banen is beperkt omdat hier data tot 1 januari 2009 gebruikt worden en toen waren ondernemers in de creatieve industrie nog niet actief benaderd om zich in te schrijven. Ook is er geen duidelijk recessie-effect zichtbaar, omdat Nederland op 1 januari 2009 nog maar net in een recessie verkeerde. De strekking in dit hoofdstuk is dan ook dat het aantal banen in de creatieve industrie nog toeneemt. Toegevoegde waarde cijfers tot 2008 wijzen echter al op het feit dat er minder omgezet wordt in de creatieve industrie dan in de jaren ervoor. Er waren in 2008 dus wel al signalen die wezen op de komende recessie.

4.2 Amsterdam, Noordvleugel en Nederland

De Noordvleugel van de Randstad is één van de belangrijkste economische regio's van Nederland. Met name de zakelijke dienstverlening (logistiek, ICT, financieel en juridisch) is sterk vertegenwoordigd. Daarnaast is bijna 40% van de banen in de Nederlandse creatieve industrie in de Noordvleugel te vinden. De Noordvleugel is dus met recht het zwaartepunt van de Nederlandse creatieve industrie te noemen.

Creatieve industrie stijgt iets sneller in Amsterdam dan in Noordvleugel en Nederland
Omdat de meest recente gegevens een jaar achterlopen op de gegevens van ARRA is het effect van de recessie in de Noordvleugel nog niet goed zichtbaar. Het aantal banen stijgt dan ook nog. Het totale aantal banen is in de creatieve industrie in de Noordvleugel in 2008 gestegen met 3% tot 97.877 banen. Dit is net iets minder snel dan in Amsterdam, waar het aantal banen in dat jaar met 3,3% gestegen is.²¹ In de rest van Nederland is de creatieve industrie met 2,5% gestegen. De stijging in Amsterdam en de Noordvleugel is

²⁰ In de bijlage is een definitie gegeven van de Noordvleugel

²¹ Let op: de cijfers van LISA wijken af van de cijfers van ARRA.

met name te danken aan het aantal banen in het media en entertainmentsegment dat in de Noordvleugel met bijna 6% toenam en in Amsterdam met bijna 10%.

Tabel 4.1 Werkzame personen in de creatieve industrie per deelsegment, Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, 1996, 2008 en 2009 (aantallen)

	Amsterdam			Noordvleugel			Nederland		
	1996	2008	2009	1996	2008	2009	1996	2008	2009
Kunsten	7.482	13.520	13.359	19.290	28.297	28.515	50.261	77.390	79.226
media en entertainment	12.279	14.131	15.530	30.583	39.278	41.462	69.679	88.871	91.015
creatieve zakelijke dienstverlening	5.735	10.776	10.795	16.025	27.408	27.900	42.281	77.051	79.052
<i>totale creatieve industrie</i>	25.496	38.427	39.684	65.898	94.983	97.877	162.221	243.312	249.293
Totaal aantal w.p.	373.036	489.241	507.575	1.417.627	1.848.344	1.867.389	6.408.704	8.005.104	8.032.079
aandeel c.i. van totaal	6,8	7,9	7,8	4,6	5,1	5,2	2,5	3,0	3,1

Bron:LISA

Tabel 4.2 Ontwikkeling banen in de creatieve industrie per deelsegment, Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, 1996, 2008 en 2009 (aantallen)

	Amsterdam		Noordvleugel		Nederland	
	1996-2009	2008-2009	1996-2009	2008-2009	1996-2009	2008-2009
Kunsten	6,0	-1,2	3,7	0,8	4,4	2,4
media en entertainment	2,0	9,9	2,7	5,6	2,4	2,4
creatieve zakelijke dienstverlening	6,8	0,2	5,7	1,8	6,7	2,6
<i>totale creatieve industrie</i>	4,3	3,3	3,7	3,0	4,1	2,5
Totaal aantal w.p.	2,8	3,7	2,4	1,0	1,9	0,3

Bron:LISA

Aantal vestigingen sterker gestegen dan banen

In de Noordvleugel en in de rest van Nederland is - net als in Amsterdam - het aantal vestigingen zeer sterk gestegen. Zo is in de Noordvleugel het aantal vestigingen tussen 2008 en 2009 in de creatieve industrie gestegen met 12% tot 31.001 en in heel Nederland met 11% tot 83.665 vestigingen. In Amsterdam zelf zijn er 12.408 vestigingen in de creatieve industrie te vinden, 15% meer dan in 2008. Aangezien deze stijging fors hoger is dan de stijging van het aantal banen in dezelfde periode, moet er geconstateerd worden dat veel voormalige werknemers voor zichzelf begonnen zijn.

Tabel 4.3 Vestigingen in de creatieve industrie per deelsegment, Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, 1996, 2008 en 2009 (aantallen)

	Amsterdam			Noordvleugel			Nederland		
	1996	2008	2009	1996	2008	2009	1996	2008	2009
Kunsten	1.230	3.385	4.015	3.495	8.627	9.905	10.131	24.162	27.407
media en entertainment	2.215	3.851	4.430	5.215	9.156	10.252	12.369	22.813	25.332
creatieve zakelijke dienstverlening	1.704	3.529	3.963	4.936	9.880	10.844	13.565	28.333	30.926
<i>totale creatieve industrie</i>	5.149	10.765	12.408	13.646	27.663	31.001	36.065	75.308	83.665
totaal aantal vestigingen	45.331	69.411	75.718	166.068	253.959	269.029	762.681	1.059.053	1.109.425
aandeel creatieve bedrijven	11,4	15,5	16,4	8,2	10,9	11,5	4,7	7,1	7,5

Bron:LISA

Tabel 4.4 Ontwikkeling vestigingen in de creatieve industrie per deelsegment, Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, 1996, 2008 en 2009 (aantallen)

	Amsterdam		Noordvleugel		Nederland	
	1996-2009	2008-2009	1996-2009	2008-2009	1996-2009	2008-2009
Kunsten	17,4	18,6	14,1	14,8	13,1	13,4
media en entertainment	7,7	15,0	7,4	12,0	8,1	11,0
creatieve zakelijke dienstverlening	10,2	12,3	9,2	9,8	9,8	9,2
<i>totale creatieve industrie</i>	10,8	15,3	9,8	12,1	10,2	11,1
totaal aantal w.p.	5,2	9,1	4,8	5,9	3,5	4,8

Bron:LISA

Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van de creatieve industrie in de Noordvleugel bedraagt ongeveer 3,4 miljard euro. Dit is 37% van de totale toegevoegde waarde van de creatieve industrie in Nederland. Het Amsterdamse aandeel van de Nederlandse toegevoegde waarde in de creatieve industrie (1,4 miljard) bedraagt 17%. In Amsterdam wordt 4% van de stedelijke toegevoegde waarde in de creatieve industrie verdient. In de Noordvleugel is dat 2,8% en in Nederland 1,6%.

Tabel 4.5 Toegevoegde waarde in Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, 2008 (miljoenen euro's)

	Amsterdam	Noordvleugel	Nederland
Kunsten	456	954	2.609
media en entertainment	673	1.746	3.995
creatieve zakelijke diensten	303	716	1.948
<i>totale creatieve industrie</i>	<i>1.432</i>	<i>3.416</i>	<i>8.552</i>
totale toegevoegde waarde	35.741	123.435	532.705
% creatieve industrie	4,0	2,8	1,6

Bron: LISA

Creatieve industrie is conjunctuurgevoelig

Hoewel het aantal banen en vestigingen na 2008 in Amsterdam, Noordvleugel en Nederland nog steeds stijgt, zien we aan de toegevoegde waarde cijfers wel degelijk een omslag. Terwijl de toegevoegde waarde tussen 1996 en 2008 met 3,5% gestegen is, is deze de afgelopen twee jaar, tussen 2006 en 2008, met 2,4% gestegen. Het lijkt er dus op dat de groei minder sterk dan voorheen is. TNO geeft als verklaring voor deze minder snelle stijging dat de eerste symptomen van een sluimerende recessie te vinden zijn bij toegevoegde waarde cijfers en pas later vertraagd doorwerken op de arbeidsmarkt als de recessie echt een feit is. Ook is het zo dat bepaalde delen van de creatieve industrie conjunctuurgevoeliger zijn dan andere sectoren en voorop lopen bij conjunctuurbewegingen. Architecten voelen bijvoorbeeld eerder de neergang dan de bouwsector. Ook wordt bij bedrijven eerst bezuinigd op reclamebudgetten voor er gesaneerd wordt, iets wat ook meteen gevoeld wordt in het media en entertainment segment. Op sector niveau zien we dan ook een terugval in de periode 2006-2008 bij reclamebureaus, architecten maar ook in de kunstensector, televisie en film.²² Er is dus

²² TNO 2010 Toegevoegde waarde creatieve industrie

we/ een lichte afname te zien bij de ontwikkeling van de toegevoegde waarde bij de creatieve industrie in Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, maar nog niet bij de totale toegevoegde waarde van de drie regio's.

Tabel 4.6 Ontwikkeling toegevoegde waarde in Amsterdam, Noordvleugel en Nederland, 1996 – 2008 ; 2006 - 2008

	Amsterdam		Noordvleugel		Nederland	
	ontwikkeling	ontwikkeling	ontwikkeling	ontwikkeling	ontwikkeling	ontwikkeling
	1996-2008 (%)	2006-2008 (%)	1996-2008 (%)	2006-2008 (%)	1996-2008 (%)	2006-2008 (%)
Kunsten	6,7	-0,4	6,5	1,8	5,9	2,1
media en entertainment	1,6	4	2,9	0,9	3,0	1,5
creatieve zakelijke diensten	4,5	3,2	3,1	-0,5	3,4	0,8
<i>totale creatieve industrie</i>	3,5	2,4	3,8	0,9	3,9	1,5
totale toegevoegde waarde	3,3	4	3,3	3,4	2,8	3,0

Bron:LISA

4.3 CCAA-gemeenten

In deze paragraaf worden de belangrijkste verschillen opgenomen met betrekking tot de CCAA-gemeenten binnen de Noordvleugel. Eerst wordt er gekeken naar het aantal banen en vestigingen in 2009. Daarnaast wordt er gekeken naar de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in 2008.

Werkzame personen

Amsterdam, Hilversum en Utrecht hebben in 2009 met 39.684, 11.416 en 9.385 banen in de creatieve industrie het grootste aantal werkzame personen in de creatieve industrie van de negen CCAA-gemeenten. Hekkensluiter is CCAA nieuwkomer Alkmaar met 1.653 banen in de creatieve industrie.

Tabel 4.7 Banen in de creatieve industrie (aantallen)

	1996	2008	2009
Amsterdam	25.496	38.427	39.684
Hilversum	8.702	11.644	11.416
Utrecht	4.566	8.792	9.385
Haarlem	3.171	3.393	3.403
Amersfoort	1.440	2.583	2.922
Zaanstad	1.338	1.596	1.668
Alkmaar	1.058	1.299	1.653
Almere	938	2.580	3.089
CCAA-gemeenten	46.709	70.314	73.220
Noordvleugel	65.898	94.983	97.877
Nederland	162.221	243.312	249.293

Bron:LISA

Almere, Amersfoort en Utrecht stijgen bovengemiddeld

De afgelopen 13 jaar hebben de meeste steden op het gebied van de creatieve industrie zich positief ontwikkeld. Gemiddeld hebben de CCAA-gemeenten er per jaar 4,4% meer banen bij gekregen tussen 1996 en 2009, maar tussen 2008 en 2009 was deze stijging iets lager (4,1%). Steden die achterblijven in de werkgelegenheidsgroei zijn Hilversum en Haarlem. Dit zijn allebei steden omringd door groene zones met weinig ruimte voor nieuwe bedrijvigheid. Snelle creatieve groeisteden (met een redelijk hoog aantal banen) zijn Almere, Amersfoort en Utrecht.

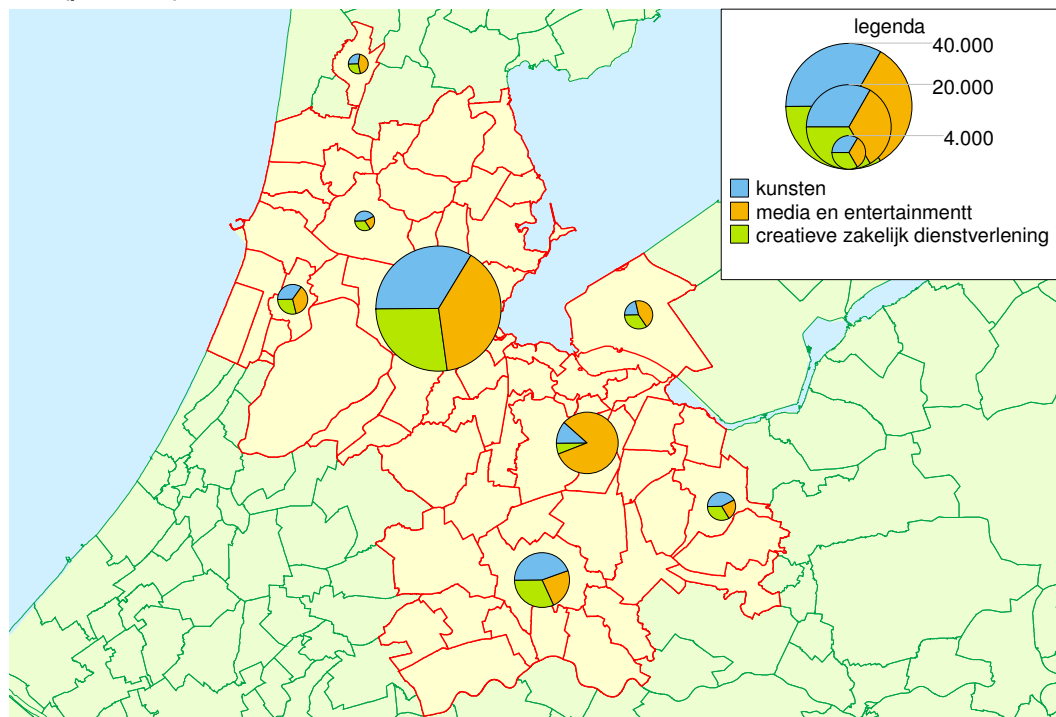
Tabel 4.8 Ontwikkeling banen in de creatieve industrie en totale economie (procenten)

	creatieve industrie		totale economie	
	2008-2009	1996-2009	2008-2009	1996-2009
Almere	19,7	17,6	-0,2	11,3
Utrecht	6,7	8,1	1,6	2,2
Amersfoort	13,1	7,9	2,2	3,9
Amsterdam	3,3	4,3	3,7	2,8
Alkmaar	27,3	4,3	1,7	1,7
Hilversum	-2	2,4	-1,1	1,2
Zaanstad	4,5	1,9	3	0,8
Haarlem	0,3	0,6	-0,6	0,3
CCAA	4,1	4,4	2,3	2,6
Noordvleugel	3,0	3,7	1,0	2,4
Nederland	2,5	4,1	0,3	1,9

Bron: LISA

In figuur 4.9 is de banenverdeling per deelsegment in de creatieve industrie van de CCAA steden weergegeven. In een aantal steden is de media en entertainmentsector nu de grootste sector met uitzondering van Utrecht en Amersfoort waar de kunstensector groter is. Uiteraard domineert het aantal banen in de media en entertainmentsector door de aanwezige televisie-industrie in Hilversum. Bijna 9 op de 10 bedrijven (88%) in de creatieve industrie is hier een media en entertainment bedrijf. In voorgaande monitoren creatieve industrie kwam juist naar voren dat in de meeste CCAA steden het aantal banen in het creatieve zakelijke segment het grootst was. Dit komt door de definitiewijziging van TNO en de nieuwe classificatiemethode SBI 2008 (zie bijlage 1) Hierdoor is het aantal werkzame personen in het creatieve zakelijke diensten segment flink gedaald.

Figuur 4.9 Aandeel banen per deelsegment in de creatieve industrie en aandeel t.o.v. totale economie, 2009 (procenten)

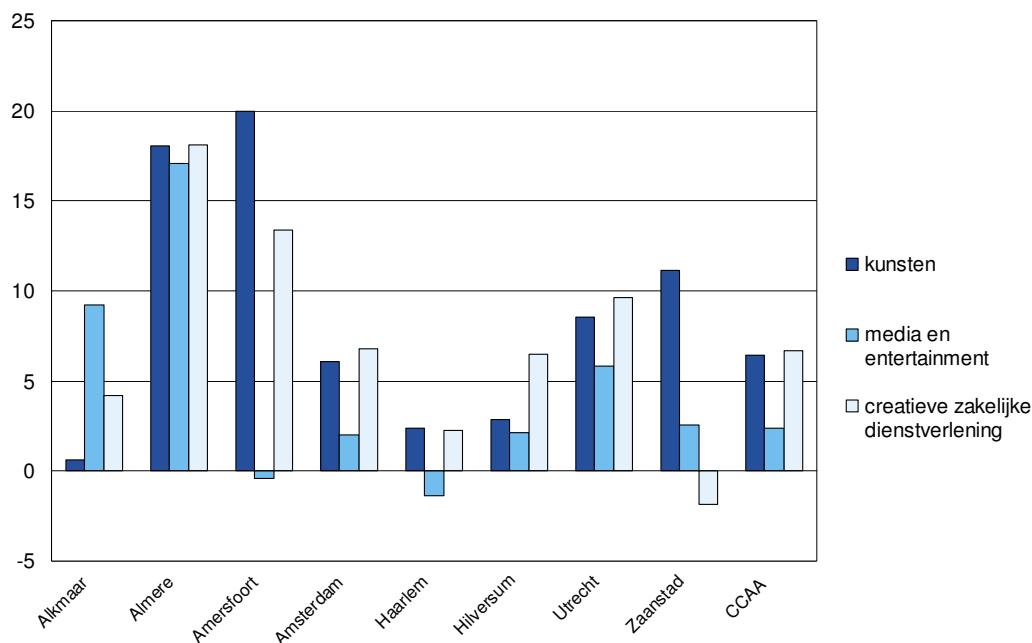

Bron:LISA

Potentie creatieve industrie verschilt per stad

In onderstaande figuur is aangegeven in welke deelsectoren het aantal banen het snelst is toegenomen tussen 1996 en 2009. In twee steden, namelijk Almere en Utrecht, is de werkgelegenheid in alle drie de deelsectoren gegroeid. Amersfoort en Amsterdam kenden daarentegen alleen een forse groei in de kunstensector en de creatieve zakelijke diensten. Het is ook opvallend dat de werkgelegenheidsgroei in Hilversum met name veroorzaakt wordt door de creatieve zakelijke diensten en niet door de traditionele media en entertainment sector. Alkmaar profiteerde juist wel van een sterke groei in het media en entertainment segment, terwijl Haarlem juist flink geleden heeft in dit segment. Tussen 1996 en 2009 daalde het aantal banen in de provinciehoofdstad met 1,4% in dit segment.

Figuur 4.10 Gem. jaarlijkse ontwikkeling deelsectoren CI in CCAA-gemeenten, 1996-2009 (procenten)

bron: LISA

Vestigingen

Amsterdam heeft met 12.408 vestigingen verreweg de meeste vestigingen van alle CCAA-gemeenten. De steden die daarop volgen qua aantallen zijn Utrecht, Haarlem en Hilversum. Het gemiddeld aantal banen in de creatieve industrie per stad verschilt niet veel tussen de steden en ligt iets onder de drie banen per creatief bedrijf. Uitzondering is Hilversum: hier werken veel werknemers bij slechts enkele (zeer grote) bedrijven, zoals omroepen, commerciële televisiezenders en facilitaire bedrijven.

Tabel 4.11 Vestigingen in creatieve industrie en totale economie in CCAA steden, 1996-2009 (aantallen)

	1996	2008	2009	gem. aantal banen per vestiging 2009
Alkmaar	349	565	615	2,7
Almere	370	991	1.143	2,7
Amersfoort	243	1.012	1.117	2,6
Amsterdam	5.149	10.765	12.408	3,2
Haarlem	882	1.191	1.302	2,6
Hilversum	860	1.139	1.178	9,7
Utrecht	921	3.281	3.785	2,5
Zaanstad	331	586	707	2,4
CCAA	9.105	19.530	22.255	3,3
Noordvleugel	13.646	27.663	31.001	3,2
Nederland	36.065	75.308	83.665	3,0

bron: LISA

De ontwikkeling van het aantal vestigingen is in bijna alle CCAA steden hoog te noemen. Net als bij het aantal banen is de groei de afgelopen 13 jaar het sterkst in, Utrecht, Almere en Amersfoort. In Haarlem en Hilversum is het aantal vestigingen het minst toegenomen.

Tabel 4.12 Ontwikkeling vestigingen in creatieve industrie en totale economie in CCAA steden, 1996-2009

	jaarlijkse ontwikkeling 1996-2009 (%)	jaarlijkse ontwikkeling 2008-2009 (%)
Alkmaar	5,9	8,8
Almere	16,1	15,3
Amersfoort	27,7	10,4
Amsterdam	10,8	15,3
Haarlem	3,7	9,3
Hilversum	2,8	3,4
Utrecht	23,9	15,4
Zaanstad	8,7	20,6
CCAA	11,1	14,0
Noordvleugel	9,8	12,1
Nederland	10,2	11,1

bron: LISA

Toegevoegde waarde

In alle CCAA-gemeenten samen wordt in 2008 2,5 miljard euro aan waarde toegevoegd aan de creatieve industrie. Dit is bijna 30% van de totale Nederlandse toegevoegde waarde in de creatieve industrie. Meer dan de helft (56%) van deze 2,5 miljard wordt verdiend in Amsterdam. Bijna driekwart (73%) van dit bedrag wordt verdiend in Amsterdam en Hilversum samen.

De mate van specialisatie in de creatieve industrie is in Hilversum en Amsterdam het grootst. In deze steden wordt respectievelijk 13% en 4% van de stedelijke toegevoegde waarde verdiend in de creatieve industrie. In andere steden is dit aandeel een stuk lager. De toegevoegde waarde in de creatieve industrie van Zaanstad en Alkmaar is het laagst. In beide steden is het aandeel 1% van de totale toegevoegde waarde.

De toegevoegde waarde in de creatieve industrie is tussen 1996 en 2008 het sterkst gegroeid in Almere en Utrecht. In deze twee steden is de toegevoegde waarde in de creatieve industrie ook sneller gestegen dan de toegevoegde waarde van de totale economie. In de andere steden is de creatieve industrie ongeveer gelijk opgegaan met de toegevoegde waarde van de totale economie en alleen in Haarlem, Alkmaar en Zaanstad is de groei in de creatieve industrie ten opzichte van de andere steden achtergebleven.

Zoals in het voorgaande hoofdstuk al is opgemerkt, blijft de groei van toegevoegde waarde van de creatieve industrie de laatste twee jaar achter bij die van de totale economie. Deze conjunctuurgevoeligheid geldt ook voor de CCAA steden waar de laatste twee jaar 2% groei is geconstateerd in de creatieve industrie tegenover 3,5% in de totale economie. Alleen in Utrecht, Almere en Amersfoort nam de toegevoegde waarde tussen 2006 en 2008 sneller toe in de creatieve industrie dan van de totale economie.

Tabel 4.13 Toegevoegde waarde in creatieve industrie en totale economie in CCAA gemeenten, Noordvleugel en Nederland, 2008

	creatieve industrie (milj. euro's)	aandeel creatieve industrie (%)	groei 1996-2008 (%)		groei 2006-2008 (%)	
			c.i.	totaal	c.i.	Totaal
Alkmaar	47	1,3	2,6	2,9	-2,0	3,5
Almere	81	1,9	8,3	3,5	8,6	3,6
Amersfoort	89	1,7	3,6	3,4	6,0	3,0
Amsterdam	1.432	4,0	3,5	3,3	2,4	4,0
Haarlem	126	2,6	0,3	2,7	-1,0	2,7
Hilversum	415	13,3	3,6	3,4	-1,5	3,6
Utrecht	294	2,0	6,3	3,2	4,8	3,0
Zaanstad	54	1,3	2,3	2,7	1,5	3,1
CCAA	2.538	3,4	3,7	3,2	2,0	3,5
Noordvleugel	3.416	2,8	3,8	3,3	0,9	3,4
Nederland	8.552	1,6	3,9	2,8	4,5	3,0

bron: LISA

4.4 Conclusie

Aangezien de meest recente data van LISA van 2009 zijn, is het nog niet mogelijk om duidelijke recessie-effecten te onderscheiden in de creatieve industrie in de Noordvleugel en Nederland. Het aantal banen en vestigingen neemt in 2008 toe. De werkgelegenheid stijgt in 2008 het snelst in Amsterdam, gevolgd door de gehele Noordvleugel en ten slotte Nederland. Binnen de Noordvleugel neemt de werkgelegenheid in de creatieve industrie in een aantal steden weer wat sneller toe dan in Amsterdam, namelijk in Utrecht, Amersfoort en Almere. In Hilversum en Haarlem stagneert de ontwikkeling in de creatieve industrie het afgelopen jaar. Alkmaar en Zaanstad zijn nog kleine spelers wat het moeilijk maakt om de ontwikkelingen te interpreteren.

De toegevoegde waarde in de creatieve industrie neemt tussen 2006 en 2008 minder snel toe dan in de periode ervoor. Dit is een teken dat er minder omgezet wordt in de creatieve industrie dan in voorgaande jaren. Uitzonderingen hierop zijn Utrecht, Almere en Amersfoort waar de toegevoegde waarde in de creatieve industrie wel sneller is gestegen dan in de totale economie.

Bijlage 1: Definitie creatieve industrie

In de nieuwe indeling wordt net als bij de vorige monitor onderscheid gemaakt in de *kunstensector*, de *media en entertainment sector* en de *creatieve zakelijke dienstverlening*. De meest opvallende aanpassingen zijn een duidelijkere opsplitsing van monumentzorg (9103), steunfondsen (94993) en vriendenkringen op gebied van cultuur en fanclubs (94994) in de deelcategorie *kunsten*.

Bij *media en entertainment* is de categorie entertainment opgesplitst in circus en variété (90013), pretparken (93211) en kermisattracties (93212). En bij de creatieve zakelijke dienstverlening is handel in advertentieruimte toegevoegd (7312). Door de nieuwe SBI-indeling is het niet meer mogelijk om stedenbouwers en landschapsarchitecten apart te belichten aangezien deze nu zijn opgenomen in een restcategorie voor alle ingenieursbureaus en technische ontwerpers.

Wanneer men de werkgelegenheid voor 2010 volgens de oude TNO definitie en volgens de oude SBI-codering (SBI-93) in kaart zou brengen dan zou dat ongeveer 5.000 banen minder hebben opgeleverd verspreid over 1.000 bedrijven.²³ Met name het aantal banen en vestigingen in de kunstensector is gestegen door het gebruik van de nieuwe definitie. Omdat de nieuwe definitie met terugwerkende kracht ook gebruikt wordt voor de voorgaande jaren is er in feite gecorrigeerd voor het gebruik van de nieuwe classificatiemethode en de nieuwe definitie van de creatieve industrie.²⁴

Een ander effect is zichtbaar bij een aantal CCAA gemeenten. Voorheen hadden steden als Amersfoort en Almere een hoog aandeel banen in de creatieve zakelijke diensten door de aanwezigheid van zeer verschillende typen ingenieursbureaus (SBI93: 74201, 74202). Omdat er in de nieuwe definitie alleen architecten (SBI2008: 7111) en vormgevers (SBI2008: 7410) meegenomen worden, zijn de aandelen banen (en vestigingen) in de creatieve zakelijke diensten gemarginaliseerd.

²³ TNO (2010) Notitie Creatieve industrie

²⁴ De meer fundamentele discussies om de groep creatieve bedrijven te verbreden in de richting van bepaalde maakindustrieën, zoals bijvoorbeeld de meubelindustrie (zeer prominent aanwezig in het werk van geograaf Allen Scott) heeft TNO in dit kader (voorlopig) terzijde gelegd. Er is ook geen aandacht besteed aan de ideeën om grotere delen van de waardeketen op te nemen, zoals winkels waar producten verkocht worden en toeleveranciers die onderdelen (papier, usb sticks) of grondstoffen leveren aan creatieve producenten. In Europees verband zijn er discussies over de toevoeging van cultureel erfgoed aan de definitie van de creatieve industrie. Ook deze sector is niet toegevoegd. Monumentenzorg is wel vertegenwoordigd in de definitie van TNO.

Nieuwe definitie

SBI2008	Kunsten
7990	Informatieverstrekking op het gebied van toerisme
90011	Beoefening van podiumkunst
90012	Producenten van podiumkunst
9002	Dienstverlening voor uitvoerende kunst
9003	Schrijven en overige scheppende kunst
90041	Theaters en schouwburgen
91011	Openbare bibliotheken
91012	Kunstuitleencentra
91019	Overige culturele uitleencentra en openbare archieven
91021	Musea
91022	Kunstgalerieën en –expositieruimten
9103	Monumentenzorg
94993	Steunfondsen (niet op het gebied van welzijnszorg)
94994	Vriendenkringen op het gebied van cultuur, fanclubs

SBI2008	media en entertainment
5811	Uitgeverijen van boeken
5813	Uitgeverijen van kranten
5814	Uitgeverijen van tijdschriften
5819	Overige uitgeverijen (niet van software)
5821	Uitgeverijen van computerspellen
5829	Overige uitgeverijen van software
59111	Productie van films (geen televisiefilms)
59112	Productie van televisieprogramma's
5912	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie
5913	Distributie van films en televisieproducties
5914	Bioscopen
5920	Maken en uitgeven van geluidsopnamen
6010	Radio-omroepen
6020	Televisie-omroepen
6321	Persagentschappen
6329	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info
74201	Fotografie
90013	Circus en variété
93211	Pret- en themaparken
93212	Kermisattracties

SBI2008	Creatieve zakelijke diensten
7021	Public relations bureaus
7111	Architecten
7311	Reclamebureaus
7312	Handel in advertentieruimte en -tijd
7410	Industrieel ontwerp en vormgeving
8230	Organiseren van congressen en beurzen

Oude definitie

SBI 1993	Kunsten
92311	Beoefening van podiumkunst
92312	Producenten van podiumkunst
92313	Beoefening van scheppende kunst
92321	Theaters, schouwburgen en concertzalen
92323	Dienstverlening voor kunstbeoefening
92521	Kunstgaleries, expositieruimten
92522	Musea

SBI 1993	Media en entertainment
2211	Uitgeverijen van boeken e.d.
2212	Uitgeverijen van dagbladen
2213	Uitgeverijen van tijdschriften
2214	Uitgeverijen van geluidsopnamen
2215	Overige uitgeverijen
74811	Fotografie
92111	Productie van (video)films
92112	Ondersteuning (video) filmproductie
92201	Omroeporganisaties
92202	Productie radio- en tv-programma's
92203	Ondersteunende activiteiten voor radio en tv
9212	Distributie van films
9213	Vertoning van films
92343	Overig amusement
9240	Pers-, nieuwsbureaus; journalisten

SBI 1993	Creatieve zakelijke dienstverlening
74201	Architectuur en technisch ontwerp
74202	Technisch ontwerp/advies stedenbouw etc.
74401	Reclameontwerp- en adviesbureaus
74402	Overige reclamediensten
74875	Interieur-, modeontwerpers e.d.

Bijlage 2: Definitie Noordvleugel

Steden in de Noordvleugel van de Randstad, 2010

Aalsmeer	IJsselstein
Abcoude	Landsmeer
Alkmaar	Laren
Almere	Leusden
Amersfoort	Loenen
Amstelveen	Lopik
Amsterdam	Maarssen
Baarn	Montfoort
Beemster	Muiden
Bennebroek	Naarden
Beverwijk	Nieuwegein
Blaricum	Oostzaan
Bloemendaal	Ouder-Amstel
Breukelen	Oudewater
Bunnik	Purmerend
Bunschoten	Soest
Bussum	Uitgeest
Castricum	Uithoorn
De Bilt	Utrecht
De Ronde Venen	Velsen
Diemen	Vianen
Edam-Volendam	Waterland
Eemnes	Weesp
Graft-De Rijp	Wijdmeren
Haarlem	Woerden
Haarlemmerliede en Spaarnw	Wormerland
Haarlemmermeer	Woudenberg
Heemskerk	Zaanstad
Heemstede	Zandvoort
Hilversum	Zeevang
Houten	Zeist
Huizen	
